

MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií

**Peněžní toky a dopady na regionální rozvoj zpracovatelského
průmyslu kakaové produkce v zemích západní Afriky**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Ing. Zbyšek Korecki, Ph.D.

Vypracovala:

Tereza Nenadalová

Brno

2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci „Peněžní toky a dopady na regionální rozvoj zpracovatelského průmyslu kakaové produkce v zemích západní Afriky“ vypracovala samostatně a veškeré použité prameny a informace uvádím v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů a v souladu s platnou Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací.

Jsem si vědoma, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně dne:

.....

podpis

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářské práce, panu Ing. Zbyškovi Koreckimu, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup při psaní práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za podporu po celou dobu studia.

Abstrakt

Nenadalová, T. *Peněžní toky a dopady na regionální rozvoj zpracovatelského průmyslu kakaové produkce v zemích západní Afriky*. Brno, 2016

Tato bakalářská práce v literární rešerši popisuje proces pěstování kakaa a výrobu čokolády, dále definuje pojmy regionální rozvoj, dopravní infrastruktura a úroveň vzdělanosti. V analytické části jsou představeny státy Ghana a Pobřeží Slonoviny v kontextu rozvoje, dále je analyzován zpracovatelský průmysl kakaové produkce v těchto státech, rozdělení výnosů a nákladů v komoditním řetězci, využívaná zemědělská plocha a je také zkoumán vztah vlád těchto států a mezinárodního obchodu s kakaem. V analytické části jsou také zkoumány dopady zpracovatelského průmyslu na rozvoj trhu práce, vzdělanosti a dopravní infrastruktury. V návrhové části jsou pak předkládána možná řešení problémů v oblasti produkce a zpracovatelského průmyslu kakaa ve státech Ghana a Pobřeží Slonoviny.

Klíčová slova

Zpracovatelský průmysl, kakao, peněžní toky, Ghana, Pobřeží Slonoviny, regionální rozvoj

Abstract

Nenadalová, T. *The cash-flow and its impact on regional development of manufacturing industry of cocoa production in West Africa*. Brno, 2016

The bachelor thesis deals with the process of cocoa cultivation and production of chocolate. Its theoretical framework is based on the following concepts: regional development, transport infrastructure. The analytical part focuses on Ghana and Ivory Coast, dealing with the cocoa manufacturing industries, revenues and costs in cocoa production chain and the interactions between the governments and the international market. Furthermore, the impact of cocoa production on development of employment, education and transport infrastructure in these countries is analyzed. In suggestion part, recommended solutions of the main

problems related to the cocoa production and manufacturing industry in Ghana and Ivory Coast are presented.

Key words

Manufacturing industry, cocoa, cash-flow, Ghana, Ivory Coast, regional development

Obsah

1	ÚVOD.....	11
2	CÍL PRÁCE.....	13
3	METODIKA.....	13
4	LITERÁRNÍ REŠERŠE.....	15
4.1.	Kakao – historie a charakteristika	15
4.1.1.	Původ kakaa	15
4.1.2.	Charakteristika kakaovníku	15
4.2.	Zemědělská prvovýroba	16
4.2.1.	Pěstování kakaovníku	16
4.2.2.	Sklizeň	17
4.3.	Výroba kakaa.....	18
4.3.1.	Zpracování syrových bobů	18
4.3.1.1.	Fermentace	18
4.3.1.2.	Sušení, čištění a třídění	19
4.3.2.	Výroba výsledného produktu.....	19
4.3.2.1.	Výroba kakaové hmoty	19
4.3.2.2.	Kakaové máslo	20
4.3.2.3.	Kakaový prášek.....	21
4.3.3.	Proces výroby čokolády.....	21
4.3.4.	Zpracovatelé kakaových bobů	22

4.3.5.	Alternativy k obchodu s nadnárodními společnostmi - Fair trade.....	23
4.4.	Doprava a dopravní infrastruktura.....	25
4.4.1.	Dopravní infrastruktura.....	25
4.5.	Regionální rozvoj	28
4.5.1.	Rozvojové indikátory.....	29
4.6.	Úroveň vzdělanosti.....	30
4.6.1.	Vzdělanost	30
4.6.2.	Úroveň vzdělanosti	30
4.6.3.	Obory vzdělání.....	32
5	ANALYTICKÁ ČÁST.....	33
5.1.	Úroveň regionálního rozvoje v západní Africe - případová studie Ghany a Pobřeží Slonoviny.....	33
5.1.1.	Charakteristika států Ghana a Pobřeží Slonoviny	33
5.1.1.1.	Ghana	33
5.1.1.2.	Pobřeží Slonoviny	34
5.1.2.	Indikátory regionálního rozvoje	35
5.1.2.1.	Ghana	35
5.1.2.2.	Pobřeží Slonoviny	37
5.1.3.	Zpracovatelský průmysl.....	38
5.1.3.1.	Produkce kakaá	39
5.1.3.2.	Trh s kakaem.....	40
5.1.4.	Změny výkupních a nákupních cen kakaá.....	41

5.1.4.1.	Rozdělení výnosů a nákladů ve výrobním řetězci	42
5.1.4.2.	Tok peněz	46
5.1.5.	Rozdělení výroby podle ekonomických ukazatelů	47
5.1.5.1.	Náklady zemědělské prvovýroby	47
5.1.5.2.	Ghana	49
5.1.5.3.	Pobřeží Slonoviny	50
5.1.5.4.	Výnosy, náklady, zisky výrobního procesu	52
5.1.6.	Vztah vlád vybraných států a mezinárodního obchodu se zaměřením na pěstování kakaových bobů, zpracovatelský průmysl a ekonomické přínosy pro region	52
5.1.6.1.	Ghana	54
5.1.6.2.	Pobřeží Slonoviny	55
5.1.7.	Využívaná zemědělská plocha	56
5.1.7.1.	Ghana	58
5.1.7.2.	Pobřeží Slonoviny	59
5.2.	Vliv rozvoje kakaového průmyslu na rozvoj trhu práce, vzdělanosti a dopravní infrastruktury	60
5.2.1.	Dopravní infrastruktura	60
5.2.1.1.	Ghana	60
5.2.1.2.	Pobřeží Slonoviny	63
5.2.2.	Vzdělanost	66
5.2.2.1.	Ghana	66

5.2.2.2.	Pobřeží Slonoviny	68
5.2.3.	Trh práce	69
5.2.3.1.	Ghana	69
5.2.3.2.	Pobřeží Slonoviny	72
6	NÁVRHOVÁ ČÁST	73
7	ZÁVĚR.....	78
8	Přehled použitých zdrojů.....	80
8.1.	Literární zdroje	80
8.2.	Internetové zdroje	84
8.3.	Legislativa a ostatní zdroje.....	88
9	SEZNAM OBRÁZKŮ	89
10	SEZNAM TABULEK.....	90

1 ÚVOD

Pěstování a produkce kakaa je významným hybatelem ekonomiky rozvojových zemí, avšak jeho zpracování probíhá většinou v zemích ekonomicky velmi vyspělých, tudíž větší část zisků z obchodu s kakaem připadá právě jim. Je zde tedy obrovský rozdíl mezi těmi, kteří produkují základní surovinu, což jsou země, kde se kakaovník pěstuje, a mezi těmi, kteří výrobek zpracovávají. Velké rozdíly v zisku jsou důsledkem zejména specifické distribuce přidané hodnoty, která se koncentruje především do zpracování komodity, a také vysokých cel, kvůli kterým jsou rozvojové země nuceny vyvážet kakao v nezpracované podobě, což má za následek snižování celkových příjmů pěstitelů. Vyvážené kakao potom podléhá zpracovatelským technologiím velkých nadnárodních společností a spotřebitelských zemí.

Země produkující kakao exportují výhradně nezpracované kakaové boby, na rozdíl od zpracovaného kakaa a produktů z něj vyrobených, a to kvůli rozdílům ve výši celních sazeb. Evropská Unie má celní sazbu na kakaové boby 0 %, ale 7,7 % a 15 % na kakaový prášek a kakaovou drť obsahující kakaové máslo. Podobné sazby má také Japonsko – 0 % na nezpracované kakaové boby, 10 % na kakaovou pastu a dokonce 29,8 % na kakaový prášek s přidaným cukrem. V USA je clo na nezpracované kakaové boby rovněž 0 %, ale na zpracované boby je uvaleno clo ve výši 0,52 centů/kg v případě kakaového prášku a 52,8 centů/kg na čokoládové produkty s obsahem kakaového másla. [1]

Zpracovatelský průmysl a výroba čokolády představuje pro mnoho nadnárodních společností možnost podnikat v odvětví, kde vznikají velké zisky. Cílem korporací je dostihnout konkurenční společnosti a zaujmout na trhu s kakaem, co největší podíl. V důsledku toho většina malých kakaových farem, rodinných farmářů a jednotlivých producentů kakaa čelí v prostředí limitované vzdělanosti a informovanosti, čím dál tím více se snižujícím příjmům.

Kakao pochází původně z Jižní Ameriky, ale v současné době jsou to hlavně státy západní Afriky, které produkují více než 2/3 jeho světové produkce. V rámci afrických států pak mají největší podíl produkce a vývozu kakaa státy Pobřeží Slonoviny, jehož podíl na světovém trhu činí skoro 40 % a Ghana. [2]

Téměř veškerá produkce kakaa v západní Africe pochází z rodinných farem, což dokazuje i fakt, že více než 90 % kakaa je pěstováno na malých farmách o ploše menší než 2 -5 hektarů. [2] Do práce jsou na těchto farmách často zapojeni všichni rodinní příslušníci, a zisk z produkce kakaa je tak hlavním zdrojem příjmů mnoha rodin. Kakao však podléhá nečekaným změnám cen na trhu, a také v důsledku omezené informovanosti farmářů se situací na trhu, musí většinou akceptovat cenu, kterou jim obchodníci zrovna nabízí.

2 CÍL PRÁCE

Cílem bakalářské práce je navrhnout možné změny distribučního řetězce pro podporu malých zemědělců v odlehlých částech státu prostřednictvím podpory rozvoje dopravní infrastruktury a distribučních center. K realizaci cíle bude provedena analýza zpracovatelského průmyslu kakaové produkce tak, že budu zkoumat proces prvovýroby v oblasti kakaových bobů v západní Africe, zejména ve státech Ghana a Pobřeží Slonoviny. Dále je cílem také analyzovat vládní politiky dotčených států, včetně mezinárodního obchodu v oblasti pěstování kakaových bobů a zpracovatelského průmyslu a taktéž jeho ekonomické přínosy pro region.

V práci bude také analyzována využívaná zemědělská plocha pro pěstování kakaovníku a také budu zkoumat změny výkupních a nákupních cen kakaa. Analýza bude zaměřena i na rozdělení výroby dle ekonomických ukazatelů. V práci budou podrobeny analýze i vzájemné souvislosti mezi rozvojem kakaového průmyslu a trhem práce, úrovní vzdělanosti a dopravní infrastrukturou.

3 METODIKA

Bakalářská práce se skládá ze tří částí, části teoretické, části praktické a části návrhové. V první – v teoretické části práce bude vypracována literární rešerše, kde použiji data primárně zejména z odborných publikací a sekundárně z internetových a elektronických zdrojů. Pro literární rešerši je v práci využívána spíše cizojazyčná literatura. V teoretické části je přiblížena zásadní tematika v oblasti zpracovatelského průmyslu kakaa a jsou definovány klíčové pojmy z této oblasti.

Praktická část je zpracována jako analýza vlivu zpracovatelského průmyslu kakaové produkce na regionální rozvoj v západní Africe. Cílem analýzy je zejména hledání příčin rozdílů mezi výkupní a nákupní cenou kakaa, zohlednění vlivu kakaového průmyslu

z ekonomického hlediska se zaměřením na rozvoj trhu práce, vzdělanostních poměrů a dopravní infrastruktury.

V návrhové části jsou předloženy možné návrhy řešení nedostatků současné situace v oblasti zpracovatelského průmyslu kakaové produkce.

V průběhu zpracování práce byly využity základní vědecké metody. V literární rešerši jsem využila metodu popisu. V analytické části jsem použila metodu operačního výzkumu se zaměřením na zkoumání vztahů mezi dopravními faktory a ekonomickými činiteli v oblasti pěstování kakaovníku a distribučních sítí produktů prvovýroby ke konečnému spotřebiteli. Byla použita metoda historicko-komparativní. V návrhové části byla použita dedukce a indukce.

4 LITERÁRNÍ REŠERŠE

4.1.Kakao – historie a charakteristika

4.1.1. Původ kakaa

Slovo kakao, je převzato ze slova „cacao“, které pochází přímo z Mayských a Aztéckých jazyků. Původní domovinou kakaovníku je tedy území Střední a Jižní Ameriky. (Afoakwa, 2010)

V Africe se kakaové plantáže objevily až v průběhu 19. století, a bylo patrné, že právě Guinejský záliv je pro pěstování kakaovníku nejvhodnější. I zde však pokračovalo využívání práce afrických otroků na plantážích. Později se pěstování rozšířilo také do západní Afriky, kde se za první polovinu 20. století zvedla světová produkce kakaa skoro až o 50 %. Tím se Afrika stala nejvýznamnějším producentem a vývozcem kakaových bobů na celém světě – dnes zaujímá své místo na trhu s kakaem s cca 70 % světové produkce, přičemž největší podíl zaujímají státy Pobřeží Slonoviny, Ghana a Nigérie. (Afoakwa, 2010)

4.1.2. Charakteristika kakaovníku

Kakaovník (lat. *Theoboma cacao*) je stálezelený tropický strom, který s největší pravděpodobností pochází z deštného pralesa v povodí Amazonky a Orinoka. Strom kakaovníku dosahuje výšky 4 až 8 metrů, ale samotný kmen není příliš mohutný. Stromy kakaovníku začínají být produktivní až po určité době, některé z nich po 3-4 letech, ale některé až po 6-7 letech. Jakmile stromy dosáhnou produktivní doby, začnou se na nich objevovat květy a plody. (Meursing, 2009)

Květy mají většinou bílou barvu, vyrůstají přímo na kmeni nebo hlavních větvích stromu a pouze několik z nich je však opyleno a dozraje v plody. (Afoakwa, 2014)

Žlutozelené či oranžové plody kakaovníku, známé jako kakaové lusky, jsou oválného tvaru, dosahují délky 15-25 cm a váží až půl kila. Pro zralý plod je typická poměrně tlustá slupka, pod kterou se obvykle nachází 30-50 semen, vnořených do slizovité dužiny plodu. (Afoakwa, 2014)

Arcimovičová a Valíček (1999) uvádí, že kakaové boby jsou hladká, bílá, asi 2 cm dlouhá semena kakaovníku, jež mají za syrova nahořklou chuť. Obsahují teobromin - látku podobnou kofeinu.

K botanickému rodu theobroma se řadí kolem dvaceti druhů, ale pěstitelské třídění rozlišuje jen několik hlavních druhů, které jsou určené pro konzumaci. Mezi výše uvedené hlavní druhy patří Forastero, pěstovaný zejména v západní Africe, Criollo, jež je nejkvalitnější, ale pěstuje se zřídka. Dalším druhem je Trinitario, který vznikl křížením dvou předchozích odrůd. Mezi hlavní druhy lze též uvést i odrůdu Nacional, ta se ale pěstuje v Ekvádoru a je spíše vzácná. (Afoakwa, 2014)

4.2. Zemědělská prvovýroba

Zemědělskou prvovýrobou se rozumí výroba zemědělských produktů, zejména pěstování plodin včetně jejich sklizně. Proces zemědělské prvovýroby kakaa zahrnuje zejména poměrně náročné pěstování kakaovníku a následně sklizeň jeho plodů.

4.2.1. Pěstování kakaovníku

Kakaovník se pěstuje v zemích tzv. kakaového pásu, což je pás zemí mezi 10 a 20 stupni na sever a na jih od rovníku. [3]

Vhodné podmínky pro pěstování kakaovníku jsou zejména optimální teplota, a to teplota okolo 20-30 stupňů Celsia, dále 1500-2500 mm srážek za rok a 2000 hodin slunečního svitu za rok. (Afoakwa, 2010)

Pro pěstování kakaovníku je také velmi důležité teplé a vlhké prostředí - v zemích, kde se kakao pěstuje, dosahuje relativní vlhkost vzduchu často až 100 % během dne, v noci pak 70-80 %. Tradičně se strom pěstuje ve stínu, který mu poskytují především větší stromy. [3]

Kakaovník potřebuje být sazen do půdy, obsahující hrubé částice s přiměřeným množstvím živin do hloubky 1,5 metrů, aby byl zajištěn dobrý rozvoj kořenového systému stromu. Kakaovník potřebuje také dostatek vody, tudíž by půda měla být schopná dobře vodu zadržovat, ale zároveň ji i dobře odvádět. [3]

Velmi důležité jsou chemické vlastnosti půdy. Jelikož má rostlina mnoho kořenů, musí být zajištěna dobrá absorpce živin. Kakaovník lze pěstovat v půdách, které mají pH v rozmezí 5.0-7.5 a je i tolerantní vůči kyselosti půdy za předpokladu, že obsahuje hodně živin. Minimální obsah organické hmoty v 15 centimetrech od povrchu musí být alespoň 3,5%. [3]

Po výsadbě to pak trvá 3-5 let, než začne strom produkovat plody, které pak produkuje ještě dalších 25 let. K rozmnožování rostliny se v pěstitelství kakaava používá tzv. řízkování. [3]

Kakaovník je také velmi náchylný k chorobám a různým škůdcům, a proto se zakládají nové oblasti pro pěstování, kde se choroby a škůdci rostliny nevyskytují a je zde také vhodná půda. (Ould, et al., 2004)

4.2.2. Sklizeň

Samotná sklizeň určuje kvalitu kakaových bobů, proto se musí správně načasovat. Vývoj lusku probíhá pět až šest měsíců od fertilizace květu do jeho plné zralosti. (Afoakwa, 2014).

Sklizeň plodů neprobíhá najednou ve vymezeném čase, ale postupně v průběhu až několika měsíců. Obvykle jsou kakaové lusky sklizeny každé 2-4 týdny. (Beckett, 2009)

Hlavní sezóna sklizně kakaových lusků v Ghaně je od září do března, vedlejší sezóna je pak od května do srpna. Na území Pobřeží Slonoviny probíhá hlavní sklizeň v měsících října až března a vedlejší května až srpna. [3]

4.3. Výroba kaka

Proces výroby kaka se skládá ze dvou odlišných částí. První část tohoto procesu je samotné zpracování syrových kakaových bobů, tzn. fermentace a jejich následné sušení, čištění a třídění. Tuto část výrobního procesu obstarávají obvykle sami pěstitelé kakaovníku, kteří takto připravené boby nechávají vyvážet ke zpracování do rozvinutějších zemí. (Afoakwa, 2014)

Druhá část procesu výroby zahrnuje již zpracování dovážených kakaových bobů v továrnách, které probíhá zejména ve spotřebitelských zemích. Zde kakaové boby projdou několika procesy, než vznikne hotový kakaový prášek, kakaová hmota nebo výsledný produkt – čokoláda. (Afoakwa, 2014)

4.3.1. Zpracování syrových bobů

4.3.1.1. Fermentace

Fermentace neboli kvašení je po sklizni dalším a velice důležitým krokem při zpracování kaka, neboť kvůli procesu kvašení dostanou kakaové boby charakteristické aroma. (Afoakwa, 2014)

Při kvašení se v mnoha případech nejvíce používá technika tzv. hromadění. (Afoakwa, 2014). Sklizené kakaové boby se nashromáždí a omotají se banánovými listy, a tímto způsobem se nechají v teple 5 až 8 dní kvasit. Pro vývoj kakaové příchuti při procesu fermentace má největší význam právě masitá dužina, která obsahuje cukry, kyseliny i kvasinky, které jsou pro proces fermentace klíčové. (Ould, et al., 2004)

4.3.1.2. Sušení, čištění a třídění

Po fermentaci následuje proces sušení, které je důležitým krokem při zpracování kakaá. Pro sušení jsou kakaové boby většinou ponechány venku na slunci a rozloženy na pevném podkladu po 5 až 7 dní, kde by se měly v důsledku světla a větru dostatečně sušit. Lze však také využít umělou metodu sušení kakaových bobů ve formě různých sušiček, které jsou sice finančně nákladnější oproti přirozenému sušení, za to ale proces sušení urychlí. (Afoakwa, 2014)

Nejčastěji se využívá zejména metod přirozeného sušení, když jsou boby rozprostřeny na jakémkoli plochém povrchu. Běžným a výhodným způsobem je rozprostření kakaových bobů na rohožích z bambusu, které jsou umístěny na dřevěných kolících, takže je možné je přemísťovat v případě deště. (Beckett, 2009)

V průběhu nebo po sušení je potřeba kakaové boby očistit a roztřídit. Při čištění je nutné odstranit všechny nečistoty a dbá se na to, aby byly vybrány všechny poškozené či červivé boby. (Beckett, 2009)

Očištěné a roztříděné kakaové boby se následně dávají do pytlů a jsou uskladněné na suchém místě a připravené vývozu. [3]

4.3.2. Výroba výsledného produktu

4.3.2.1. Výroba kakaové hmoty

Proces zpracování kakaových bobů probíhá zpravidla v zemích dovozu, až když jsou kakaové boby z plantáží transportovány do továren. Kakaové boby jsou zde sterilizovány pomocí techniky, při níž jsou dostatečně dlouhou dobu vystaveny vyšším teplotám, aby došlo ke zničení veškerých mikroorganismů. Dále se při zpracování využívá metody alkalizace, zavedené holanďanem Van Houtenem, kdy jsou kakaová zrna ošetřena

alkalickým roztokem, aby byla zvýrazněna chuť a barva kakaového prášku nebo kakaové hmoty. (Afoakwa, 2014).

Velmi důležitou součástí procesu, zejména k dodání potřebné čokoládové chuti a barvy, je pražení kakaových bobů, přičemž teplota i čas pražení závisí na druhu bobů nebo druhu požadovaného produktu, který v procesu vzniká. [3]

Pražení obvykle probíhá při teplotách kolem 90-170°C, přičemž doba trvání pražení závisí na kvalitě kakaových bobů. Při pražení také probíhají nějaké fyzické změny samotných bobů, například zbavení se slupek a ztráta vlhkosti. (Afoakwa, 2014). Následně se kakaové boby drtí ve stroji, který z nich odstraní nepoživatelné skořápky, tak aby zůstaly jen kakaová zrna. [3]

V dalším kroku se kakaová zrna a drť zpracovávají ve speciálních mlýnech, jejichž výstupem je tekutá kakaová hmota. (Beckett, 2009). Právě kakaová hmota je výchozí surovinou pro výrobu kakaového prášku a kakaového másla. Když je kakaová hmota správně rozemletá, nechá se projít sítím, aby byly odstraněny všechny nežádoucí částice. V této fázi je kakaová hmota připravená k dalšímu zpracování, ale může být i v této formě používána přímo výrobcí čokolády. (Meursing, 2009).

V další fázi procesu výroby následuje lisování kakaové hmoty. Lisování kakaové hmoty se provádí za účelem extrakce tuku - kakaového másla, které představuje asi 55 % původní hmoty. To se provádí pomocí hydraulických lisů, přičemž doba lisování závisí na výsledném obsahu tuku v pevné hmotě, který se pohybuje v rozmezí 10-24 %. Proces výroby se od této chvíle ubírá dvěma směry, jelikož kakaové máslo se dále používá při výrobě čokolády, přičemž zbytek pevné hmoty se dále používá k výrobě kakaového prášku. [3]

4.3.2.2. Kakaové máslo

Kakaové máslo se po vylisování filtruje a umístí do nádoby, kde čeká na další zpracování. (Afoakwa, 2014). V této fázi může být kakaové máslo také deodorizováno,

aby byly odstraněny případné nežádoucí vůně a chutě. Kakaové máslo se dále dodává ve dvou formách a to buď kapalné či pevné formě. (Meursing, 2009)

4.3.2.3. Kakaový prášek

Jak bylo uvedeno výše, lisováním kakaové hmoty vzniká kakaové máslo a zbylá hmota je určená k výrobě kakaového prášku. Tato pevná hmota je však příliš velká a proto musí projít strojem, který tyto velké kusy rozemele na menší kousky, které budou lépe zpracovatelné. (Afoakwa, 2010). Menší kousky pevné hmoty jsou dále drceny a mlety ve strojích až do požadovaného stupně jemnosti prášku. Po rozdrcení se prášek ochladí, aby se obsažený tuk v prášku stabilizoval. V posledním kroku se prášek prosévá přes síta a uskládá se ve velkých nádržích či v papírových pytlích. (Meursing, 2009).

4.3.3. Proces výroby čokolády

Kakaové máslo i kakaový prášek jsou následně využívány pro výrobu čokolády. Tento proces začíná mícháním, kdy se do kakaové hmoty přidá cukr, kakaové máslo a v závislosti na druhu produktu také mléčný tuk a sušené mléko. Míchání probíhá asi 12-15 minut za teploty kolem 40-50 °C, ale velké společnosti jako Nestlé a Cadbury při výrobě využívají kontinuálního míchání za pomoci automatických hnětačů pro zpracování hmoty k tužší konzistenci. (Afoakwa, 2014)

Následuje proces rozemílání a zjemňování kakaové hmoty za pomoci válcovací stolice, aby měla čokoláda dokonale hladkou konzistenci. (Afoakwa, 2014)

Základním procesem, který zajišťuje správnou konečnou viskozitu, chuť a vůni je tzv. konšování, kdy se čokoládová hmota umístí do konšovacího stroje a míchá se při teplotě kolem 50 °C. Je to další proces zjemňování a hnětení, který obvykle trvá delší dobu, jelikož výsledná kvalita čokolády ve smyslu chuti a vůně, závisí na rychlosti i době konšování. (Afoakwa, 2014).

Takto připravená směs může být buď temperována, aby získala hezký vzhled, nebo projde procesem zahřátí a zchlazení, což má zabránit případnému zkrystalizování kakaového másla. Jakmile se směs přesune do forem, nechá se zchladit v chladící komoře a následně je připravena k distribuci. [3]

4.3.4. Zpracovatelé kakaových bobů

Více než třetina světové produkce kakaava se distribuuje ze zemí původu do západní Evropy. V Evropě se zpracuje přes 1,5 milionu tun kakaových bobů, asi 700 tisíc tun ročně se zpracuje v Asii a Oceánii a přes 500 tisíc tun kakaových bobů se zpracuje v Africe. [4,5]

Tabulka č. 1: Množství zpracovaného kakaava dle kontinentů

Kontinent	Zpracované kakaava (tisíc/t)	Podíl kontinentů na zpracování kakaava ve světě (%)
Evropa	1540,5	42,7
Asie a Oceánie	699,4	19,4
Severní Amerika	487,9	13,5
Střední a Jižní Amerika	365,6	10,1
Afrika	514,5	14,3
Celkem	3607,8	100

[5]

Mezi hlavní zpracovatele kakaava v Evropě patří Nizozemí, které zpracuje přes půl milionu tun kakaových bobů, což představuje asi jeden milion tun kakaových výrobků. Mezi další významné zpracovatelské státy v Evropě patří Německo, jehož podíl na

zpracování kakaových bobů v Evropě je 23 %. K dalším velkým zpracovatelům patří Francie a Spojené Království. [4]

Tabulka č. 2: Podíl jednotlivých států na zpracování kakaových bobů v Evropě

Země	Nizozemí	Německo	Francie
Množství zpracovaných kakaových bobů (%)	30 %	23 %	10 %

[5]

Růst světové poptávky po kakaových bobech vychází se samotného nárůstu poptávky po výrobcích a produktech z čokolády. Mezi nejvýznamnější společnosti řadící se k hlavním výrobcům čokolády dle čistých tržeb je na prvním místě společnost Mars se sídlem v USA. K předním výrobcům se také řadí i společnost Ferrero Group reprezentující Lucembursko a Itálii nebo globální společnost Nestlé SA sídlící ve Švýcarsku. [3]

4.3.5. Alternativy k obchodu s nadnárodními společnostmi - Fair trade

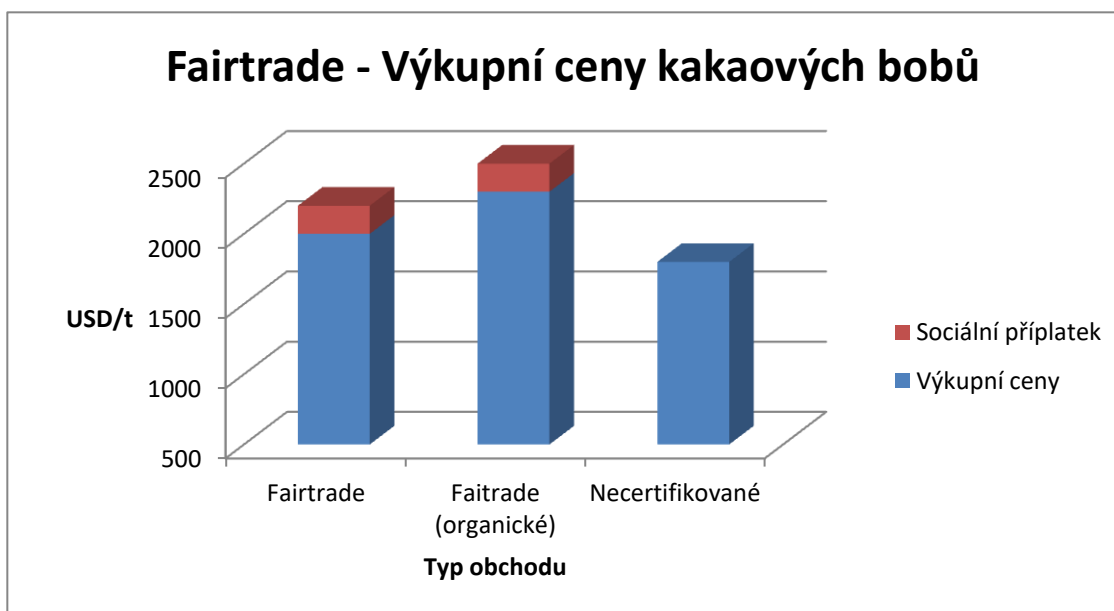
Fair trade je partnerský obchod, který pro pěstitele kakaa v Africe představuje možnost, jak si udržet životní standard, založeném na spravedlivých příjmech, dodržování lidských a pracovních práv a také šetrnost k životnímu prostředí. Pěstitelé a farmáři se tak můžou spoléhat na dodržování základních principů, mezi které patří mimo jiné například výkupní ceny odpovídající udržitelné produkce a důstojného živobytí a také dlouhodobé obchodní vztahy. (Afoakwa, 2014).

Zpracovatelé kakaa a čokolády se zajímají zejména o maximalizaci zisku a nezhledňují přitom ekologické a hlavně společenské dopady. [2] Zejména v zemích globálního Jihu je značná část populace vystavena extrémní chudobě. V důsledku toho v západní Africe, zejména pak v Pobřeží Slonoviny a Ghaně, pracuje v kakaovém průmyslu asi 1,8 milionů dětí. Dle ministerstva práce USA pracuje v Pobřeží Slonoviny skoro 40 %

děti ve věku 5 až 14 let. Přes 100 tisíc dětí je podrobena nejhorším formám dětské práce v kakaovém průmyslu a přibližně 10 % z nich jsou oběti únosů a zotročování. [6,7]

V Ghaně je podle ministerstva práce USA 1,7 milionu pracujících dětí ve věku 5 až 14 let, z čehož 80 % z nich pracuje v zemědělství. V období sklizně na přelomu roku 2013 a 2014 bylo evidováno přes 900 tisíc dětí zapojených do práce v kakaovém průmyslu. Téměř 70 % dětí pracuje bez výdělku pro své rodiny. Ostatní děti dostávají za práci mnohem méně než dospělí farmáři, jejichž příjem se pohybuje kolem jednoho dolaru na den. [8] Pro drobné farmáře tedy Fairtrade představuje možnost pracovat za přijatelných pracovních podmínek a za slušnou cenu. [6]

Certifikace Fairtrade nabízí farmářům jistotu minimální výkupní ceny, stejně jako sociálního příplatku. Výkupní cena odpovídá nákladům udržitelné produkce a důstojného živobytí pěstitelů. Kromě těchto dvou zásadních výhod patří do principů Fairtrade také dlouhodobé obchodní vztahy, zákaz nucené dětské práce, dlouhodobě udržitelný rozvoj místních komunit, zákaz využívání GMO (geneticky modifikovaných) plodin, šetrnější přístup k využívání přírodních zdrojů a další. [6]

Obrázek č. 1: Výkupní ceny kakaových bobů dle Fairtrade

Pro pěstitele kakaa má největší význam garantovaná minimální výkupní cena kakaových bobů, která je dle Fairtrade 2 000 dolarů na tunu, v případě organických kakaových bobů je to 2 300 dolarů. Sociální příplatek je konzistentní a činí 200 dolarů na tunu kakaových bobů. [9] Naproti tomu příjem farmářů z necertifikovaných obchodů činí asi 1 800 dolarů na tunu kakaových bobů. (Fountain, 2015)

4.4.Doprava a dopravní infrastruktura

Doprava je záměrné a organizované přemísťování věcí a osob prostřednictvím dopravních prostředků po určených dopravních cestách. Je to činnost, která slouží k propojení všech funkčních složek území, a která se uskutečňuje prostřednictvím dopravní infrastruktury. Doprava se dělí na dopravu nákladů, osob a také zpráv a dle dopravních prostředků na dopravu silniční a nemotorovou, železniční, leteckou a vodní. Doprava je podmínkou existence a rozvoje společnosti a do jisté míry také určuje výši a kvalitu životního standardu. Kromě výše uvedených významů dopravy, je doprava především službou. (Navrátilová et al., 2016).

4.4.1. Dopravní infrastruktura

Zákon č. 183/2006 Sb. definuje dopravní infrastrukturu jako pozemky, stavby a zařízení určené k dopravě, a to například stavby pozemních komunikací, drah, vodních cest, letišť a s nimi souvisejících zařízení. (Zákon č. 183/2006 Sb. o územním plánování a stavebním řádu). Dopravní infrastruktura má významnou funkci zejména v oblasti územního plánování. Mezi nároky na kvalitní dopravní infrastrukturu patří například to, že musí poskytovat maximální výkon, rychlost, pohodlí, a to nejlépe při minimálních nárocích na energii a prostor a bez negativního vlivu na životní prostředí. Dopravní infrastruktura (tj. dopravní cesty, dopravní zařízení a dopravní prostředky) má značné prostorové i investiční nároky. Doprava má také vyhraněné potřeby na specifické umístění dopravních komunikací a zařízení. Dopravní infrastruktura má také dané funkce, které musí plnit. Mezi tyto funkce

patří například to, že dopravní infrastruktura musí zajistit bezpečnost všech účastníků dopravy, být službou pro rozvoj území, chránit životní prostředí, zabezpečit všechny nároky na přepravu a dokonale obsluhovat území. (Navrátilová et al., 2016).

Dopravní infrastruktura je velmi důležitá jak pro ekonomickou integraci států, tak pro trvale udržitelný rozvoj, zejména pak v Africe. Zajištění řádné dopravní sítě je důležité hlavně kvůli distribuci a exportu zboží, na kterém je ekonomika Afriky závislá. Potřeba propracovaného dopravního systému je viděna téměř na celém Africkém kontinentu, kde chybějící silnice a železnice zpomalují hospodářský růst. V důsledku toho zde mají lidé velmi omezenou možnost podílet se na ekonomickém, politickém i sociálním rozvoji společnosti, což se odráží jak v přístupu k trhu, tak i ve vzdělání. Podle časopisu Rozvojovka (3-2008) je jedním z největších afrických problémů právě chybějící základní infrastruktura, která zachovává chudobu a podryvá schopnost kontinentu konkurovat okolnímu světu.

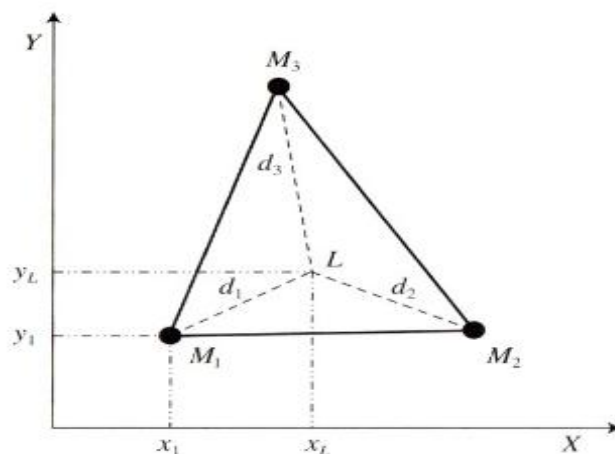
Pro posuzování dopravy existuje několik charakteristik, mezi které patří například hustota, akcesibilita, konektivita, frekvence, deviatilita či rychlost. (Brinke, 1983)

Mezi hlavní znaky dopravní sítě patří hustota dopravní sítě. Hustota dopravní sítě může být zkoumána v mezinárodním, národním či regionálním kontextu. Hustota dopravní sítě znamená, jak moc je daný region či stát nasycen dopravními komunikacemi. Výpočet hustoty dopravní sítě se provádí pomocí matematického vzorce $H = l/p$, kde H je hustota dopravní sítě, l je délka komunikace a p je počet obyvatel. Lze ji však vypočítat i poměrem délky komunikace k rozloze území ($H=l/s$). (Křivda, Folprecht, Olivková, 2006.)

Dopravní konektivitou, lze ji označit také spojitostí, rozumíme stupeň propojení uzlů sítě. Velikost konektivity je dána zejména stupněm ekonomického rozvoje daného území. Dopravní konektivita se zvyšuje při vyšším počtu vzájemných spojení uzlů v síti. Vysoká konektivita znamená rychlejší a výkonnější dopravu. Matematický vzorec pro výpočet konektivity zní: $K = S_d/S_{max}$, kde S_d je skutečný počet spojníc mezi uzly sítě a S_{max} je maximální možný počet mezi uzly sítě. (Brinke, 1983)

Akcesibilita neboli dostupnost určuje tzv. hierarchii uzlů, v níž některé dopravní cesty jsou významnější než ostatní. Dostupnost uzlu lze určovat dle různých hledisek, například podle počtu přímých spojení v síti nebo podle součtu spojení uzlu se všemi ostatními uzly sítě. Nejpřesnější metodou jak posuzovat dostupnost uzlu je podle součtu vzdáleností ke všem ostatním uzlům. (Brinke, 1983)

Pro posuzování celkových dopravních nákladů slouží Weberův lokalizační model (Weberův trojúhelník). Ten rozlišuje náklady spojené s přepravou surovin, výrobní (mzdové) náklady a náklady na přepravu hotových výrobků do místa prodeje. (Čadil, 2010)

Obrázek č. 2: Weberův lokalizační trojúhelník (Čadil, 2010)

Pomocí Weberova trojúhelníku lze najít takové umístění daného subjektu, kde jsou dopravní náklady minimální. Pro výpočet celkových nákladů se používá vzorec:

$$TRC = \sum_{i=1}^3 m_i t_i d_i \quad \text{(Čadil, 2010)}$$

¹ TRC..... celkové dopravní náklady

m_i cena vstupu za jednotku

t_i cena za dopravu tuny na kilometr

d_ivzdálenost od místa s minimálními dopravními náklady

4.5. Regionální rozvoj

Regionální rozvoj je definován jako komplex procesů, které probíhají uvnitř regionů. Procesy, probíhající uvnitř regionů, zahrnují zpravidla pozitivní, ekonomické, sociální, environmentální a jiné proměny regionu. (Miškolci, 2013)

V problematice regionálního rozvoje je klíčové nezaměňovat pojmy rozvoj a růst. Pojem růst je vztahován zejména k hospodářskému produktu dané země, tzn. růst je nepřetržitě, dlouhodobé zvyšování produkce nějaké země či regionu. Indikátorem růstu bývá zpravidla HDP. (Ježek et al., 2014) Na rozdíl od pojmu růst, zahrnuje pojem rozvoj také kvalitativní aspekty, jako je například pokrok, vzdělání, zdraví, přístup k informacím, míra korupce apod. (Vyskot, 2013)

Dle Wokouna (2003) mohou být regionální problémy způsobeny celou řadou faktorů ekonomické i neekonomické povahy. Mezi hlavní faktory vztahující se k ekonomickým teoriím se řadí relativně nízká mobilita pracovní síly a kapitálu, ale také geografické faktory, mezi které patří například geografická odlehlost či nedostatek přírodních zdrojů. Dále zde lze jmenovat například nevyhovující ekonomickou strukturu regionu, institucionální faktor a psychologické faktory.

Kromě výše uvedených hlavních faktorů se na nerovnoměrném regionálním rozvoji podílejí i faktory sekundární, jako například vnější ekonomika (technická, finanční a infrastrukturální). K sekundárním faktorům patří také demografická situace země, konkrétně pak nižší úroveň vzdělanosti, rigidita nákladů a cen nebo regionální diference v inovacích a mnoho dalších. Dle Wokouna (2003) může koncentrace regionálních problémů do určitého území vést ke vzniku regionů, které například mají vysokou nezaměstnanost nebo se potýkají s jinými sociálními problémy, s nízkou hospodářskou výkonností či špatnou kvalitou životního prostředí. Dle závažnosti problému lze pak definovat tři základní typy tzv. problémových regionů a to regiony upadající, stagnující,

regiony s nedostatečným využitím vlastních zdrojů a regiony nedostatečně vybavené přírodními zdroji. (Wokoun, 2003)

Regionální rozvoj se zabývá jednak otázkami sociálními, kulturními a správními, ale zejména také hospodářskými. (Wokoun et al. 2001) Pěstování kakaava má dopady nejen na samotné pěstitele, ale také na všechny obyvatele, jelikož právě kakaový průmysl v západní Africe je hybatelem zdejší ekonomiky. Hospodářský rozvoj země má pak dopady jednak na celostátní, ale i na regionální – místní úrovni. Úroveň rozvoje se odráží v životních podmínkách obyvatel, chudobě a dalších sociálních aspektech, ale také přímo v nedostatečné technické vybavenosti země, jako jsou například staré dopravní komunikace nebo chybějící sociální a zdravotnická zařízení.

4.5.1. Rozvojové indikátory

Pro měření rozvoje, ať už jde o lokální, regionální či celostátní úroveň se používají ukazatele neboli indikátory. Indikátory lze definovat jako především kvantitativní, ale i kvalitativní ukazatele vývoje daného jevu, získaného při průběžném monitoringu určitého procesu. Jde o spolehlivé měřítko o určitém jevu, které musí mít tři hlediska – kvantitu, kvalitu a čas. Nejznámějším indikátorem je HDP, což je ukazatel, který měří pouze ekonomickou oblast a je použitelný zejména na národní úrovni. [10]

Rozvoj může být měřen mnoha různými způsoby, což znamená, že i indikátory rozvoje budou různé. Mezi hlavní rozvojové body patří zejména zaměstnanost (nezaměstnanost), chudoba, zdraví, vzdělání, kvalita životního prostředí, sociální soudržnost, bezpečnost a dobrá vláda. Pro měření ekonomické situace v zemi, jako je např. HDP, budou použity zejména ekonomické indikátory a pro měření sociálních aspektů země, jako je například chudoba, budou použity indikátory sociální. Existují, ale i aspekty rozvoje, které nelze dobře měřit, mezi které patří svoboda, bezpečnost a udržitelnost. [11]

Nejvíce používanými indikátory, pokud chceme měřit ekonomický rozvoj země, jsou hrubý národní produkt (HNP) a hrubý domácí produkt (HDP). Tyto indikátory jsou

velmi efektivní, protože měří čisté příjmy země, na druhou stranu však neberou v úvahu životní úroveň v zemi. Životní úroveň naopak bere v potaz indikátor HDI (Human development index), což je ukazatel blahobytu země. Jedná se především o ukazatel sociálního charakteru, jelikož se zabývá měřením sociálních jevů, jako je vzdělávání, gramotnost, zdravotní péče a podobně. [11]

4.6. Úroveň vzdělanosti

4.6.1. Vzdělanost

Zejména ve statistických zjišťováních znamená pojem vzdělání popis stávajícího a ukončeného vzdělání respondenta. Obecně je vzdělání proces, v jehož průběhu získává jedinec určitou kvalifikaci. Vzdělávací procesy zpravidla poskytují vzdělávací subjekty. [12]

Vzdělání je základní lidské právo, velmi důležité pro osobnostní a společenský rozvoj každého člověka. Vzdělání je jedním z nejdůležitějších a nejvíce účinných nástrojů na snížení chudoby a nerovností mezi jednotlivými vrstvami obyvatelstva, zajišťující blahobyt společnosti. [13]

Gramotnost je definována jako schopnost jedince číst a psát. Kromě toho, že jde o klíčovou dovednost každého člověka je gramotnost také významným měřítkem populační vzdělanosti. [14]

4.6.2. Úroveň vzdělanosti

Dosažená úroveň vzdělání je dána absolvováním konkrétního vzdělávacího programu. Klasifikační hlediska pro určení úrovně programu jsou vymezena dle určitých parametrů, jako například věku účastníka, kvalifikace pedagogických pracovníků, typu následného vzdělávání apod. [12]

Mezinárodní klasifikace úrovně vzdělanosti ISCED rozlišuje 7 základních úrovní vzdělání označených kódy 0 až 6:

Tabulka č. 3: Úrovně vzdělanosti dle klasifikace ISCED

Kód	Úroveň vzdělání	Název úrovně	Obvyklý věk	Obvyklá délka trvání	Rámcový výukový program
0	ISCED 0	Preprimární vzdělání	3 až 6 let	3	Uvedení dětí raného věku do prostředí školního typu, získání sociálních návyků.
1	ISCED 1	Primární vzdělání	6 až 11 let	5	Poskytnutí pevného základního vzdělání ve čtení, psaní a matematice spolu s elementárním porozuměním ostatním předmětům.
2	ISCED 2	Nižší sekundární vzdělání	11 až 15 let	4	Dokončení základního vzdělání, položení základů pro celoživotní vzdělávání, vytváření základních dovedností, konec povinné školní docházky.
3	ISCED 3	Vyšší sekundární vzdělání	15 až 19 let	4	Druhý stupeň sekundárního vzdělání, programy jsou častěji předmětově specializovány.
4	ISCED 4	Postsekundární neterciární vzdělání	19+ až 20+	1	Programy sloužící pro rozšiřování znalostí získaných na úrovni ISCED 3.
5	ISCED 5	Terciární vzdělání – první stupeň	19+ až 24+	5	Programy s obsahem na vyšší úrovni než ISCED 3 nebo 4 poskytující kvalifikaci k vědeckovýzkumným programům i k profesím s vysokými kvalifikačními požadavky.
6	ISCED 6	Terciární vzdělání – druhý stupeň	24+ až 27+	3+	Programy, které vedou přímo k udělení vědeckovýzkumné kvalifikace.

[12]

Úroveň vzdělání respondenta je tedy dána charakterem absolvovaného vzdělávacího programu dle klasifikačních a doplňkových hledisek. Klasifikační hlediska představují soubor podmínek, které je nutné splnit, aby mohl být jedinec zařazen do příslušné úrovně dosaženého vzdělání. [12]

4.6.3. Obory vzdělání

Obory vzdělání a přípravy představují předmětovou látku, která je vyučována v daném vzdělávacím programu. Principem klasifikace pro obory vzdělání je přístup podle obsahové náplně. Obory vzdělání klasifikace ISCED lze dělit na široce vymezené obory, úzce vymezené obory a podrobně vymezené obory. Do široce vymezených oborů patří například obecné vzdělávání; vzdělávání a výchova; humanitní vědy a umění; společenské vědy, obchod a právo; přírodní vědy, matematika a informatika; technické vědy, výroba a stavebnictví; zemědělství a veterinářství; zdravotnictví a sociální péče; služby. Tyto široce vymezené obory se dále dělí na úzce vymezené a podrobně vymezené obory, například:

Tabulka č. 4: Vymezení oborů vzdělání

Široce vymezený obor	Úzce vymezený obor	Podrobně vymezený obor
Zemědělství a veterinářství	Zemědělství, lesnictví a rybářství	Rostlinná a živočišná výroba

[12]

Vzdělanost má ve světě obrovský význam, a to zejména pro ekonomiku každé země. Zvýšení národní vzdělanosti pokládá základy pro udržitelný ekonomický růst země a zvyšuje kvalitu života lidí. Kvalitní základní vzdělání umožňuje dětem dosáhnout základních znalostí a schopností, které potřebují k životu, tak, aby se mohli odpovědně začlenit do společnosti a podílet se na národním, komunitním i rodinném životě. [15]

5 ANALYTICKÁ ČÁST

5.1. Úroveň regionálního rozvoje v západní Africe - případová studie Ghany a Pobřeží Slonoviny

5.1.1. Charakteristika států Ghana a Pobřeží Slonoviny

5.1.1.1. Ghana

Stát Ghana, jehož hlavní město je Accra, se nachází v západní Africe, kde ho z jihu obklopuje Guinejský záliv. Ghana leží mezi státy Pobřeží Slonoviny a Togo, na severu hraničí se státem Burkina Faso. Rozloha státu je 238 533 kilometrů čtverečních a počet obyvatel je téměř 27 milionů. Klima je zde tropické a převládají zde převážně nížiny. Skoro 70 % území představuje zemědělská plocha, 21 % jsou lesy a 9,7 % tvoří ostatní plochy. [16]

Dle administrativního dělení, lze Ghana rozdělit do deseti regionů: Ashanti, Brong-Ahafo, Central, Eastern, Greater Accra, Northern, Upper East, Upper West, Volta, Western. [16] Na severu země se nachází Horní východní a Horní západní region, kde je velmi suché podnebí a jdou zde převážně savany a travní porosty. S Horními regiony hraničí Severní region, který je rozlohou ze všech největší, představuje skoro 30 % rozlohy celého státu. Severní region také patří k těm, kde většinou převládá období sucha. Hlavní vegetaci představují travní porosty. V centrální části země se nachází regiony Brong-Ahafo, Ashanti a Východní region. Regiony v centrální části mají tropické klima s vysokými teplotami, ale také větším množstvím srážek. Region Brong Ahafo je jednou ze tří největších oblastí v zemi, která produkuje kakao. Centrální region a Západní region jsou významné hlavně proto, že se zde nachází mnohé přírodní zdroje, které jsou z ekonomického hlediska důležité například pro národní rozvoj. Tyto dva regiony jsou největšími producenty kakaa, kaučuku, kokosu, ale i palmy olejně. Regiony Greater Accra a Volta se nachází na východě země a rovněž i zde je hlavním odvětvím zemědělství. [17]

5.1.1.2. Pobřeží Slonoviny

Pobřeží Slonoviny se nachází se v západní Africe mezi státy Ghana a Libérie. Jeho rozloha činí asi 322 463 km² a počet obyvatel je bezmála 24 milionů. Hlavním městem Pobřeží Slonoviny je Yamoussoukro, nacházející se v centrální části státu. Tropické podnebí převládá zejména kolem pobřeží, kde jsou také nejvhodnější podmínky pro pěstování kakaovníku. Krajina je převážně nížinatá, hory se vyskytují pouze na severozápadě. Z využívané půdy skoro 65 % představuje zemědělská plocha, lesy zabírají okolo 33 % a na ostatní plochy připadá jenom 2,5 %. [16]

Dle administrativního rozdělení státu se Pobřeží Slonoviny skládá ze čtrnácti distriktů, z nichž dva (Yamoussoukro a Abidjan) jsou autonomními distrikty. Tyto distrikty se dále dělí na 31 samostatných regionů, které se dále dělí na departamenty, kterých je dohromady okolo 100. [16]

Ekonomika Pobřeží Slonoviny je silně vázaná na zemědělství a příbuzné činnosti, s čímž souvisí také fakt, že v zemědělství zde pracuje 2/3 populace. Pobřeží Slonoviny je největší producent a vývozce kakaových bobů na světě a také významným producentem a vývozcem kávy a palmového oleje. Plodiny se pěstují zejména v regionech na jihu státu a podél pobřeží a také tam, kde jsou nejpříznivější klimatické podmínky pro jejich pěstování. Lze říci, že je ekonomika závislá kromě fluktuace cen na trhu také na klimatických podmínkách. [16]

5.1.2. Indikátory regionálního rozvoje

Stupeň regionálního rozvoje států určují zejména ekonomické indikátory regionálního rozvoje, jako je HDP, HNP či CPI (viz. Tabulka č. 5). Kromě výše uvedených indikátorů se na rozvoji podílí i jiné faktory jako je například průmysl, chudoba, kvalita životního prostředí, ale také sociální struktura obyvatel. [18]

Tabulka č. 5: Příklad: Základní ekonomické ukazatele rozvoje - Ghana a Pobřeží Slonoviny

Ekonomický ukazatel rozvoje	Ghana	Pobřeží Slonoviny
GDP - Hrubý domácí produkt per capita (\$)	3 864	3 107
GNI - Hrubý národní příjem per capita (\$)	3 852	3 171
CPI - Index spotřebitelských cen	132,5	109
Státní dluh (% z HNP)	33,8	37,9
Export a import (% z HDP)	89,4	91 %
HDI – Index lidského rozvoje	0,579	0,462

[18]

5.1.2.1. Ghana

V Ghaně je pro místní rozvoj významné zejména odvětví kakaového průmyslu, které tvoří životní podmínky pro více než 700 tisíc farmářů na jihu země. Již od získání nezávislosti v roce 1957 bylo kakao, jako hlavní komodita pro export, předmětem diskuze o strategii rozvoje, reformách a snížení chudoby v Ghaně. Produkce kakaa zaznamenala nárůst zejména mezi lety 2000 a 2010, kdy se celková produkce komodity zvýšila dvojnásobně - v roce 2000 byla produkce 450 000 tun a v roce 2010 činila produkce 900 000 tun. Malí farmáři zaujímají asi 90% podíl z celkové produkce. Ghana je druhým největším producentem kakaa na světě a druhým největším exportérem. Správní orgány Ghany začaly uplatňovat politiku, v níž se kakao stalo zdrojem veřejných příjmů.

Následovalo mnoho dalších afrických zemí, které na vzor Ghany zdanily svá největší exportní odvětví, aby financovaly veřejné výdaje. (Herbst, 1993).

Kakao je důležitou komoditou zejména kvůli devizovým příjmům země a podléhá pravidelným zásahům státní politiky, včetně vývozní daně, licenčních ujednání a vstupních dotací. [19] Státem zavedená extrakce příjmů má různý vliv na produkci v závislosti na světových cenách, marketingových nákladech, ale i na makroekonomických podmínkách jako je inflace, nahodnocení směnných kurzů či neelasticita rozvoje kakaových zásob. Bez ohledu na stupeň extrakce příjmů, potřeba makroekonomického řízení inflace a směnných kurzů, je nutná pro další nabídky a motivaci k výrobě. (Kolavalli a Vigneri, 2011)

Více než polovina obyvatelstva Ghany pracuje v zemědělství, kde je kakao nejdůležitější zemědělskou komoditou, kterou Ghana produkuje. Kakao je také pilířem její ekonomiky, tvoří asi 30 procent všech příjmů z exportu a asi 57 procent z celkového vývozu zemědělských komodit. Hlavními exportními destinacemi je Evropská Unie, Japonsko a Spojené státy. Odvětví přímo či nepřímo zaměstnává kolem 2 milionů lidí a velkou částí se podílí na HDP Ghany, v roce 2010 to bylo 8,2 procent. [19, 20]

Velmi významná je úloha kakaa v rozšiřujících se ekonomických aktivitách venkovských oblastí. Menší města i vesnice, jež se připojí ke komunitám produkujícím kakao, se dostávají do obchodního styku s mnoha společnostmi, nakupující kakao, které mohou prostřednictvím svých výdajů transformovat místní ekonomiku. (Breisinger et al. 2008)

Pro regionální rozvoj jsou důležité zejména finanční prostředky z odvětví kakaového průmyslu, ze kterých se financuje výstavba a udržování dopravních infrastruktur – například v rámci projektu Cocoa Roads Improvement Project. Kromě dopravní infrastruktury se příjmy z komodity vkládají také do výstavby zdravotnických zařízení v pěstitelských oblastech nebo se investuje do tzv. kakaových stipendií pro příbuzné pěstitelů kakaa. (Breisinger et al., 2008)

Kromě veřejného sektoru se na rozvoji podílí velkou částí i soukromý sektor. Soukromé podniky investují do rozvoje venkovských kakaových komunit i milionovými částkami. Zde lze jmenovat například „Cadbury Cocoa Partnership“, což je investiční program v hodnotě třiceti milionů liber po dobu deseti let. Program je zaměřen na podporu života a životních podmínek více než půl milionu pěstitelů kaka. (Breisinger et al., 2008)

Kakaový průmysl má také důležitou roli ve snižování chudoby v Ghaně. Na začátku 90. let minulého století bylo na hranici chudoby dokonce 60 % pěstitelů kaka. Tento podíl však po roce 1992 značně klesal a v roce 2007 byl tento podíl 23,9 %, přičemž se dá očekávat, že dále klesal. Z toho vyplývá, že kakaový průmysl je opravdu důležitým pilířem Ghanské ekonomiky a srdcem jejího socio-ekonomického rozvoje. (Breisinger et al., 2008)

5.1.2.2. Pobřeží Slonoviny

Pobřeží slonoviny je největším producentem kaka na světě a podílí se přibližně 35 % na světové produkci a stejně jako v Ghaně se na většinové produkci podílí zejména malí farmáři. Produkce kaka zde představuje 20 % národního HDP. Na rozdíl od Ghany byl vývoz z Pobřeží Slonoviny kontrolován státem a nákup kaka od drobných zemědělců byl soukromým provozovatelům umožněn za ceny stanovené státem.

Následná liberalizace vedla k opuštění politiky stanovení cen státem. Vláda Pobřeží Slonoviny tak nechala soukromý sektor kontrolovat marketingové a výrobní ceny, měnící se v závislosti tržních podmínek. Daně z odvětví kaka se zde však zvýšily o 25 %, na rozdíl od sousední Ghany, kde byly redukovány na méně než 10 %. [21]

Politické nepokoje na Pobřeží Slonoviny v letech 1999 až 2010 se produkce kaka i vývozu téměř nedotkly a obchodní styky probíhaly běžným způsobem. Výjimkou však byla absence investičních a politických pobídek a také zhoršení infrastruktury. V roce 2008 došlo s podporou Světové banky k pokusu o reformy, které však nikdy nebyly uskutečněny. I přes to kakaová produkce a vývoz kaka dále narůstá. [21]

V roce 2010 byl zvolen prezidentem Pobřeží Slonoviny Alassane Ouattara, který zahájil nové kakaové reformy v listopadu 2011. Cílem těchto reforem je zvýšit a zaručit udržitelnost výstupních cen zemědělské produkce, což má mít za následek udržitelné životní podmínky pěstitelů kakaa a povzbudit je ke zvýšení výkonnosti. [21]

Ekonomická výkonnost Pobřeží Slonoviny byla za poslední čtyři roky dostatečná, zejména v důsledku velkého růstu HDP. Což mělo za následek také mírný pokles chudoby. V roce 2015 vzrostlo HDP na 8,4 %, přičemž se odhaduje jeho další růst. Je zvýšena také produkce kakaa, ale i jiných plodin jako je káva, kešu oříšky či cukr. [21]

Výskyt chudoby se v Pobřeží Slonoviny mírně snížil od roku 2011 do roku 2015 asi o 5 %, přičemž současně žije na hranici chudoby asi 46 % obyvatel. I když došlo k mírnému snížení chudoby v důsledku zlepšení podmínek ve venkovských i městských oblastech, chudoba se nadále vyskytuje velkým podílem v různých částech země. [13]

5.1.3. Zpracovatelský průmysl

Pro ekonomiky rozvojových zemí je hospodářský sektor klíčový, zejména pak pěstování a export nosných komodit. Kakaové boby se pěstují zejména v zemích západní Afriky, kde jsou pěstitelé nuceni pracovat na svých farmách za nevhodných pracovních podmínek. I když veškerá produkce probíhá právě v Africe, finální výrobky z těchto plodin jsou exportovány a spotřebovávány v zemích globálního Severu. [6] Zpracovatelský průmysl tedy v zemích produkce chybí, a to zejména v důsledku vysokých celních sazeb uvalených na hotové výrobky. To výrazně omezuje ekonomiku rozvojových zemí a snižuje farmářům finanční zisky.

Tabulka č. 6: Celní sazby uvalené na produkty z kakaá

	EU	Japonsko	USA
Kakaové boby	0 %	0 %	0 %
Kakaový prášek/ Kakaový prášek s přidaným cukrem	7 %	29,8 %	0,52 centů/kg
Kakaová drť s obsahem kakaového másla/ Kakaová pasta	15 %	10 %	52,8 centů/kg

[1]

5.1.3.1. Produkce kakaá

Až 70 % světové produkce kakaových bobů pochází ze čtyř zemí západní Afriky - Pobřeží Slonoviny, Ghany, Nigérie a Kamerunu. Pobřeží Slonoviny je zemí, kde se kakaá pěstuje nejvíce a zároveň to představuje třetinu celosvětově obchodovaného množství. Asi 21 % produkce pochází z Ghany. [2]

Celého procesu produkce kakaá se účastní hned několik stran včetně zemědělců, nakupujících, přepravních organizací, zpracovatelů, čokoládoven a distributorů. [22]

Kakaové boby se musí distribuovat z mnoha malých farem, které se často nacházejí v odlehlých oblastech rozvojových zemí, do továren na zpracování kakaá nacházejících se v zemích mírného pásu. (Beckett, 2009).

Více než 90 % kakaá se pěstuje na malých rodinných farmách obvykle malé rozlohy (2-5 ha). Z velkých kakaových plantáží (asi 40 ha) pochází pouze 5 % kakaá. [2]

Poté, co jsou kakaové boby sklizeny a ošetřeny, vstupují na trh pomocí zprostředkovatelů, kteří zaujímají na trhu s kakaem významnou roli. (Beckett, 2009)

Na trhu s kakaem a čokoládou panuje vysoce soutěživá atmosféra a existuje zde jen několik velkých firem, které spolu soupeří o podíl na trhu a zisky. Naproti tomu postavení producentů kakaava je zde výrazně slabší, jelikož farmáři nemají přístup ke vzdělání a jsou rozdrobení a neorganizovaní, což se také podílí na tom, že se jejich příjmy stále snižují. [2]

Pěstitelé kakaava často nedostávají ani životní minimum a jejich hodnotový řetězec je těsně nad úrovní udržitelnosti. Z toho důvodu se zvětšuje nezáměr mladších generací zůstat u produkce kakaava, a tak postupně ubývá pěstitelů. (Fountain et al., 2015)

5.1.3.2. Trh s kakaem

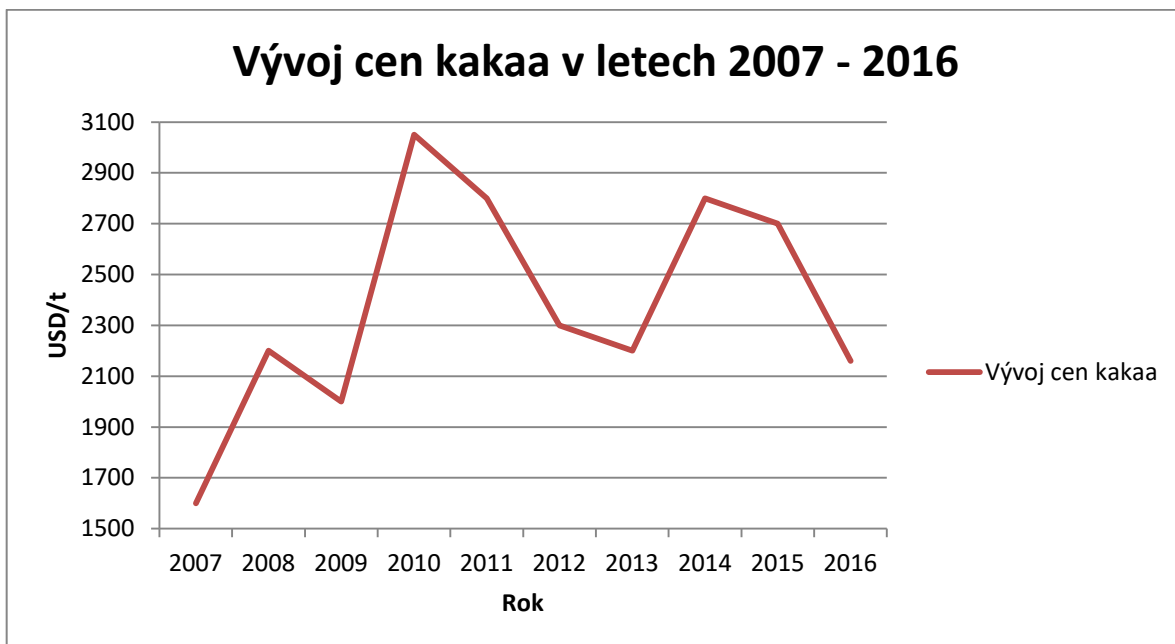
Na trhu s kakaem obvykle farmáři produkované kakao prodají družstvu nebo obchodníkům, kteří jej následně prodají větším obchodníkům. Ti kakao exportují ke zpracování do spotřebitelských zemí. Zpracovatelé komodity očekávají pravidelné dodávky kvalitního kakaava, což se však nedá zaručit, jelikož jsou pěstitelé a farmáři vystaveni několika vnějším faktorům, jako jsou například klimatické podmínky, na kterých produkce závisí. (Beckett, 2009).

Vliv vnějších faktorů na pěstování kakaava způsobuje jeho zvyšování cen a nejisté příjmy pro pěstitele, jelikož kakao je komodita se značnou cenovou volatilitou, kterou nelze předvídat. Pro obchodníky s kakaem to však nepředstavuje takovou ztrátu, jelikož skladováním zásob umí kompenzovat nestálost ceny, naopak farmáři musí svou úrodu prodávat okamžitě, jednak protože nemají prostory ke skladování a také aby se vyhnuli finanční tísní. [2]

Tabulka č. 7: Cenová volatilita kakaava v letech 2007 - 2015

ROK	2007	2009	2011	2013	2015
USD/t	1600	2000	2800	2200	2700

[23]

Obrázek č. 3: Vývoj ceny kakaa v letech 2007 – 2016 (USD/t) [23]

V důsledku nestálosti této komodity jsou snahy ze strany vlády obchod s kakaem kontrolovat. V západní Africe je obchod s kakaem kontrolován pomocí vládních institucí a zavedených programů, jak je tomu například v Ghaně (Ghana Cocoa Board). V Pobřeží Slonoviny je obchod zprostředkován místními vývozci a zprostředkovateli. Úroveň zavedených regulačních opatření a daní na komoditu kakaa ukazuje jeho význam pro národní hospodářství, a proto také není v západní Africe povoleno zahraniční vlastnictví kakaových farem. (Meursing, 2009).

5.1.4. Změny výkupních a nákupních cen kakaa

V rámci celého komoditního řetězce kakaa probíhají neustálé změny výkupních a nákupních cen této komodity, a to zejména kvůli přidané hodnotě, která s každým dalším stupněm zpracování roste (viz. Tabulka č. 8). Pěstitelé kakaa mají sice 65 % zisk z prodeje vypěstované komodity, ale díky přidané hodnotě na prodeji výsledného výrobku dostanou jen malou část z toho, za kolik se produkt prodá v obchodech. (Fountain, 2015)

5.1.4.1. Rozdělení výnosů a nákladů ve výrobním řetězci

Výroba kakaa zahrnuje několik důležitých procesů, mezi které patří pěstování a distribuce kakaa, zpracování kakaa, výroba produktů z kakaa a obchod s hotovými výrobky. Každá část výrobního řetězce zaujímá jiný podíl výnosů a nákladů na tunu prodaného kakaa:

Tabulka č. 8: Podíl výnosů, nákladů a zisků z prodeje v komoditním řetězci (vlastní návrh)

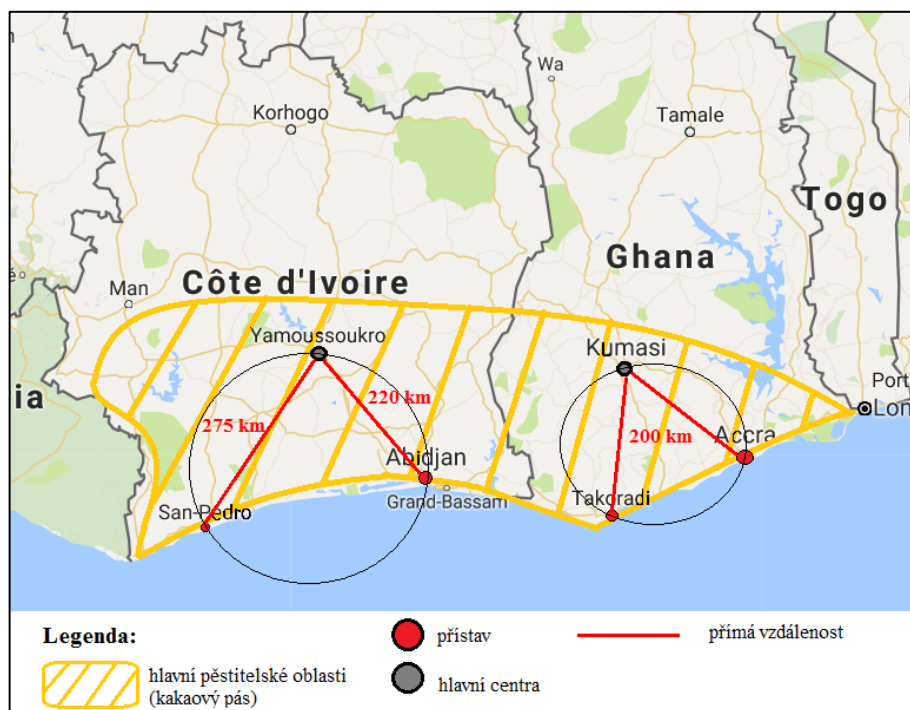
	Výnosy	Náklady	Zisk z prodeje v jednotlivých částech řetězce	Přidaná hodnota – podíl na hodnotě z finálního prodeje
Pěstitelé	3,8 %	2,1 %	65 %	6,6 %
Vnitrostátní transport	4 %	6 %	?	0,5 %
Daně, marketing	5,5 %	6,3 %	?	4,2 %
Mezinárodní transport	5,6 %	8,8 %	?	0,3 %
Náklady dovozu	6 %	8,9 %	?	1,1 %
Mezinárodní obchodníci	6,1 %	9,5 %	0,5 %	0,2 %
Zpracovatelé komodity	8,9 %	9,7 %	4,8 %	7,6 %
Výrobci produktů	21,9 %	14,1 %	8 %	35,2 %
Maloobchodníci a daně	38,1 %	34,6 %	2,5 %	44,2 %

(Fountain, 2015)

Farmáři mají největší relativní příjmy v hodnotovém řetězci. Jejich zisk z prodeje vypěstovaného kakaa je přes 60 % prodejní ceny kakaa. Jejich roční příjem však zůstává stále velmi nízký, v důsledku malé velikosti farem a relativně nízkých výnosů. V jejich příjmech z prodeje kakaa, tak nejsou zahrnuty příjmy z práce, z půdy, ale i návratnost

investic. I v případě, že farmáři budou schopni zdvojnásobit svoje výnosy a obdrží prémie za produkci certifikovaného kaka, jejich čistý příjem často nepokryje ani hranici extrémní chudoby. Tržní síla zaujímá v hodnotovém řetězci významnou roli, i přesto, že celý hodnotový řetězec kakaové produkce závisí především na zemědělci, kteří kakao pěstují, tak zrovna oni mají nejslabší tržní sílu. (Fountain, 2015)

Vyprodukované kakaové boby se následně dopravují z vesnických farem do místních družstevních sběrných skladů. Obvykle je kakao prodáno překupníkovi a převáží se do nejbližšího většího města, odkud se dále distribuuje do hlavního přístavu. Průměrná vzdálenost dopravního transportu kaka je závislá na místě vývozu. V centrální části východní Afriky je průměrná délka dopravní vzdálenosti z farmy do skladu asi 14 km, na jihu je průměrná vzdálenost okolo 19 km a na jihovýchodě je to asi 22 km. Kromě délky vzdálenosti je pro transport důležitá také kvalita dopravních komunikací, která je na většině území nedostačující. (Wilcox, 2006)

Obrázek č. 4: Vzdálenost pěstitelských oblastí a sběrných skladů do hlavních přístavů států Ghana a Pobřeží Slonoviny (vlastní návrh) [32]

Ze sběrných skladů kakaové boby nakupují místní překupníci nebo licencované firmy, které transportují kakao ve velkém množství do přístavů, kde je uskladněno až do odeslání do hlavních skladů, kde se kakao zpracovává. Dopravní vzdálenost ze sběrných skladů do přístavů je podstatně větší než vzdálenost dopravy z farmy do sběrných skladů. Dopravní vzdálenost se odvíjí od umístění sběrného skladu a přístavu, ale pohybuje se v rozmezí od 20 až do 300 km. V přístavu se kakaové boby většinou čistí a jsou zde následně uskladněny. (Fountain, 2015)

Z hlavního skladu se kakaové boby dováží do spotřebitelských zemí prostřednictvím mezinárodního transportu. Přepřavci se snaží vykompenzovat relativně nízké náklady na mezinárodní transport. Mají užitek z poměrně vysokých manipulačních nákladů v přístavech spotřebitelských zemí. (Fountain, 2015)

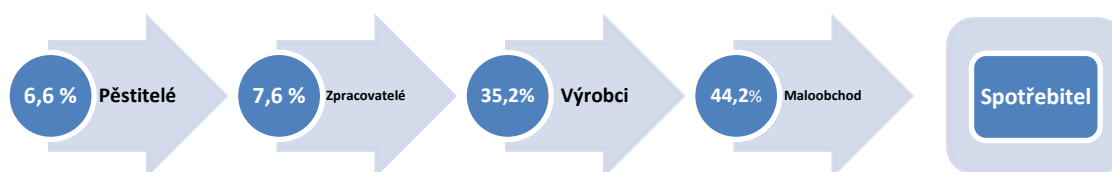
S kakaem se dále obchoduje na komoditních trzích. Obchodní společnosti kromě fyzického nákupu a prodeje kakaa uskutečňují své podnikání taktéž prostřednictvím trhu komoditních burz. Obchodníci se mohou chránit proti výkyvům na trhu pomocí mechanismu zajišťování rizika. Kromě toho mohou mít užitek z těchto výkyvů prostřednictvím tržních mechanismů. Významnou roli na komoditních trzích mají banky a investiční fondy, které nejsou zapojeny do kakaového průmyslu. Jsou zapojeny do komoditních trhů, aby vydělávaly peníze ze spekulací, aniž by měly přímý zájem o fyzický produkt. (Fountain, 2015)

Následně jsou kakaové boby převezeny do zařízení na jejich zpracování. Zde je nutné, aby kakaové boby prošly procesem mletí a pražení, jehož výsledkem je kakaová hmota. Ta se následně lisuje a vznikají tak dva produkty – kakaové máslo a kakaový prášek. Zpracovatelé získávají své zisky prostřednictvím tradiční marže. Dodatečný zisk může být získán nákupem kakaové hmoty, kakaového másla a kakaového prášku na mezinárodních trzích, který většinou pochází z jižních zemí. Produkty se následně upraví na potřebný objem a jsou prodávány jako suroviny prvotřídní kvality. Zpracovatelské podniky se také

mohou rozhodnout, že budou produkty (kakaové máslo či prášek) skladovat a využít tak rozdílů v tržních cenách těchto produktů. (Fountain, 2015)

Po zpracování kakaových bobů následuje výrobní proces. Hlavní složkou čokolády je zpracovaná kakaová hmota, která se následně smíchá s kakaovým máslem, kakaovým práškem, cukrem a v případě mléčné čokolády i sušeným mlékem. Kvalita čokolády se odvíjí od mnoha faktorů, jako je původ kakaových bobů, kvalita bobů a zejména pak obsah jednotlivých složek v čokoládě. Kvalitu čokolády ovlivňuje zejména obsah kakaového prášku. Zejména u tmavé čokolády platí, že čím větší procento kakaového prášku je v čokoládě obsaženo, tím je čokoláda kvalitnější. Kvalitní tmavá čokoláda také obsahuje vysoké procentu tuku (od 50 %) v podobě kakaového másla a neobsahuje žádné přídavky mléka, na rozdíl od mléčné a bílé čokolády. Později mohou být přidány i další složky jako jsou například ořechy. Tato směs se pak lijí do forem a vzniká tak výsledný produkt – čokoláda. Ta se následně balí a připravuje se k odeslání do maloobchodů. (Afoakwa, 2010)

Z výrobních továren je čokoláda převezena buď přímo maloobchodníkům, nebo velkoobchodníkům, kde je následně dále distribuována. Marže a zisky maloobchodníků jsou pod tlakem z důvodu cenových válek nebo hospodářské recesi v posledních letech. To vede k zvyšování koncentrace trhu v maloobchodní branži. Kvůli tomu jsou pod tlakem také marže a zisky výrobců, jelikož maloobchodníci často předávají ten tlak zpět do dodavatelského řetězce. Výsledkem toho je, že většina výrobců je nucena snížit své velkoobchodní ceny a snížit tak tlak, který je na ně vyvíjen ze strany maloobchodníků. (Fountain,2015)

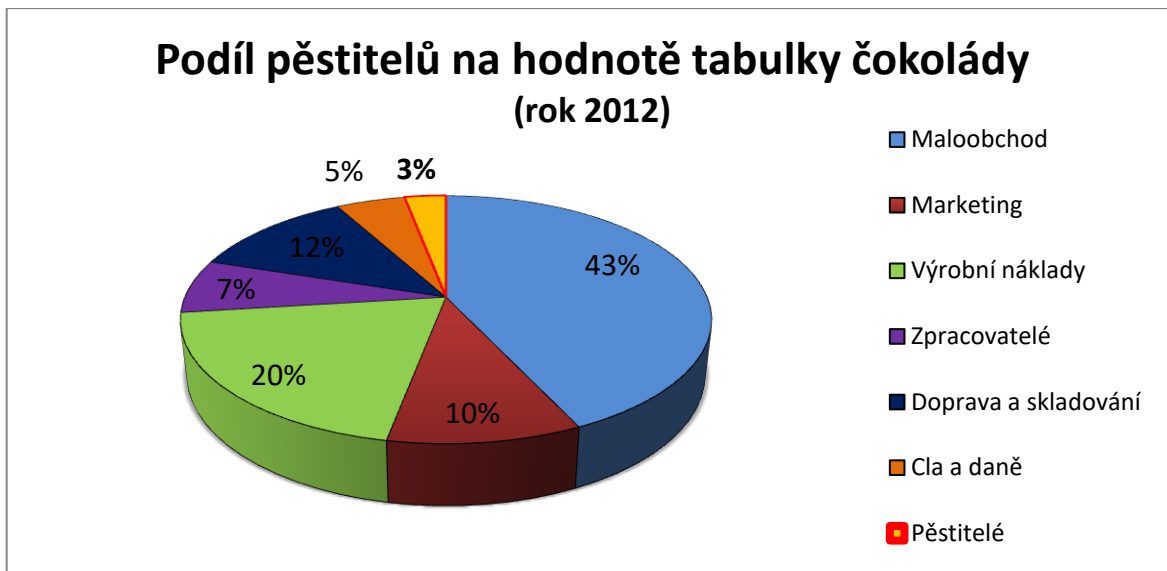
Obrázek č. 5: Přidaná hodnota v jednotlivých částech výrobního řetězce kaka (vlastní návrh)

5.1.4.2. Tok peněz

Výroba čokolády a obecně všech produktů z kakaava představuje velký potenciál pro úspěšné podnikání, ze kterého nadnárodní společnosti generují obrovské zisky. Tyto korporace spolu soutěží, o co největší podíl na trhu, zatímco pěstovatelé kakaava čelí hrozbě stále se snižujícím příjmům. Největší zisk v rámci celého obchodního řetězce s kakaem je zaznamenán právě ve chvíli, kdy se kakao dostane do zemí globálního Severu. Pěstitelé tohoto kakaava mezitím musí vyžít s částkou kolem 1,25 dolarů na den, což je dokonce pod hranicí absolutní chudoby. V 80. letech minulého století dostali farmáři asi 16% z ceny, kterou spotřebitelé zaplatily za tabulku čokolády, ale dnes je tento podíl pouhých 6% (organizace proti chudobě Oxfam International [24] uvádí dokonce pouhá 3%). 70% z ceny produktu pak připadne firmám, které kakao zpracovávají a vyrábí z něj čokoládu, 17% z ceny dostanou maloobchodníci a 7% zprostředkovatelé. [2]

Dle dat z roku 2015 zveřejněných v publikaci Cocoa barometer 2015 (Fountain, 2015) činí průměrný příjem farmáře v Ghaně pouhých 0,84 dolarů za den, v Pobřeží Slonoviny mají farmáři příjem ještě nižší, a to 0,50 dolarů za den.

Příčinou problému, proč také pěstitelé dostávají jen část z ceny na světovém trhu, jsou zejména místní obchodní struktury, daně a také kvalita kakaava. Pěstitelé však také nerozumí základním pravidlům mezinárodního obchodu, neorganizují se do družstev kvůli lepší vyjednávací pozici, a tak jsou odkázáni na prostředníky, kteří jim předepisují ceny, za které jejich úrodu zaplatí. Důsledkem nedostatečných příjmů jsou vážné sociální a environmentální problémy. Jako příklad důsledku nedostatečných příjmů farmářů lze uvést třeba to, že pěstitelé nejsou schopni investovat do svých farem, nemohou poskytnout pracovníkům dobré pracovní podmínky nebo v nejhorších případech jsou i nuceni využívat dětskou práci. [2]

Obrázek č. 6: Rozdělení zisku z jedné tabulky čokolády (vlastní návrh) [24]

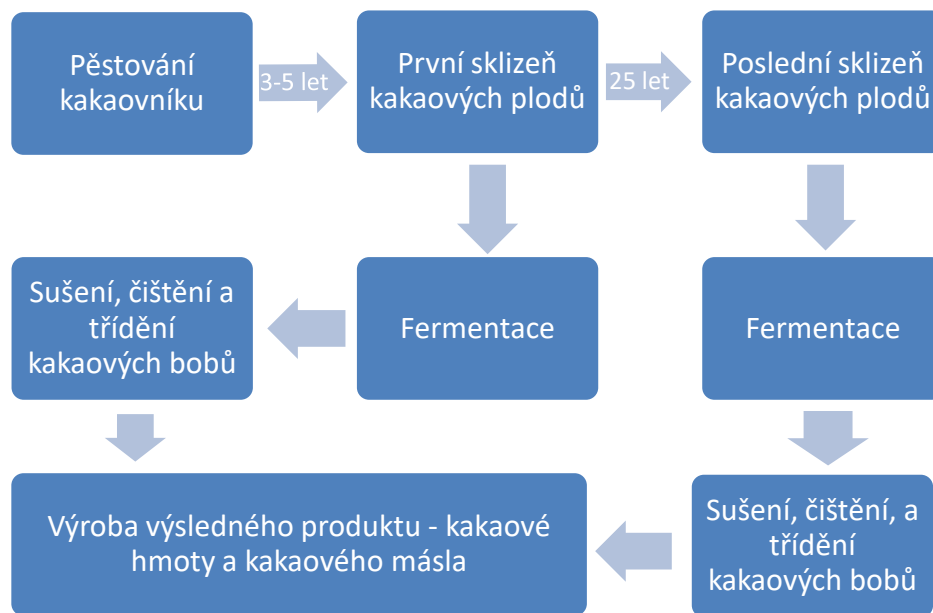
Z grafu je patrné, že pěstitelé dostávají jen 3 % zisku z prodeje hotového výrobku z vyváženého kakaa. O něco více (asi 5 %) pak připadne místní vládě, a to z důvodu cel a daní. Největší zisky z prodeje hotového výrobku dostávají výrobci čokolády a maloobchodní prodejci.

5.1.5. Rozdělení výroby podle ekonomických ukazatelů

5.1.5.1. Náklady zemědělské prvovýroby

Založení farmy s sebou nese mnoho nákladů. Hned ze začátku jsou zde náklady na pozemek, tedy půdu, kde se kakao bude pěstovat, a která musí být pro pěstování kakaa vhodná. Náklady na půdu se značně liší v závislosti na lokalitě, kde se půda nachází. Další náklady se objevují při založení plantáže, kdy je nutné vyčistit půdu a provést výsadbu stinných rostlin i kakaovníků. Tato fáze zahrnuje také odplevelení, prořezávání stromů, hnojení, užívání pesticidů a podobně. Velké náklady jsou spojené zejména s budováním potřebné infrastruktury, jako jsou silnice, zavlažovací příkopy a další potřebná zařízení.

Náklady se však neobjevují jen při samotném zřízení farmy, ale také při jejích udržování, což zahrnuje zejména náklady na prořezávání stromů, plení, hnojení, užívání pesticidů, sběr kakaových bobů a jejich zpracování po sklizni. Pracovní síla je zde významnou položkou, proto většina farmářů pracuje na farmách sama raději, než aby zaměstnávala další pracovníky. [3]

Obrázek č. 7: Vývojový diagram pěstování rostliny kakaovníku a proces zemědělské prvovýroby (vlastní návrh)

5.1.5.2. Ghana

Tabulka č. 9: Náklady na produkci kakaa v Ghaně v roce 1995 [3]

PRÁCE	Cena/ha (US)	Podíl na celkových nákladech (%)	KAPITÁLOVÉ VSTUPY	Cena/ha (US)	Podíl na celkových nákladech (%)	ZNEHODNOCENÍ	Cena/ha (US)	Podíl na celkových nákladech (%)
Plení	37,5	10,4	Insekticidy	10	2,8	Stroje na postřiky	6	1,7
Kontrola proti škůdcům a nemocím	3,13	0,9	Fungicidy	44	12,1		4,56	1,3
Kontrola černých plodů (vlivem škůdců a nemocí)	37,5	10,4	Palivová směs	3,81	1,1			
Ostatní práce	95,63	26,4	Umělá hnojiva	115,5	31,9			
			Nástroje na řezání plodů (mačety)	5	1,4			
Celkové náklady produkce	173,76	48,1		178,31	49,3		10,56	3
362,625 US								

Z tabulky je patrné, že celkové náklady na produkci kakaa v Ghaně jsou asi 362,6 amerických dolarů na jeden hektar půdy. Velký podíl na celkových nákladech má manuální práce, zejména péče o kakaovník, plení plevelu, kontrola plodů a jejich sběr. Práce dohromady tvoří 48,1 % celkových nákladů na produkci kakaa, kapitálové vstupy se podílí na celkových nákladech 49,3 % (zbylou část, cca 3 % tvoří znehodnocení). Největší nákladovou položku představují umělá hnojiva, na která připadne asi 31,9 % celkových nákladů. Náklady na produkci kakaa jsou tedy pro pěstitele v Ghaně relativně vysoké. [3]

5.1.5.3. Pobřeží Slonoviny

V lednu roku 2000 byla publikována zpráva, která uváděla, že průměrné náklady produkci kakaa v Pobřeží Slonoviny se pohybují v rozmezí 236-296 CFA franků/kg. Také zde bylo uvedeno, že hybridní stromy z farem, kde se využívají modernější technologie, vyprodukují asi 900 kg/ha za rok, ve srovnání se 400 kg/ha za rok u stromů s tradičními metodami a postupy. Na druhou stranu hybridní stromy vyžadují vyšší náklady na postřiky a hnojivo. [3]

V únoru roku 2000 byla však zveřejněna jiná zpráva, kde byly oficiálně publikovány náklady na produkci kakaa farmářů z Pobřeží Slonoviny. Zde bylo uvedeno rozmezí 194 až 266 CFA franků na jeden kilogram produkce, a to v závislosti na tom, zda pěstitelé platí pracovní síle v rozmezí 800-1200 CFA franků za den. Při užívání moderních technologií se náklady na produkci zvyšují a rozmezí se pohybuje mezi 224 až 285 CFA franků na kilogram produkce v závislosti na výši mzdy pracovníků. [3]

Vezmeme-li průměrná data z oficiálně uveřejněných údajů z roku 2000, zjistíme, že průměrná výše nákladů pěstitelů užívajících tradiční postupy na kilogram produkce je asi 230 CFA franků (0,39 USD), pěstitelů užívajících moderní postupy je to 254,5 CFA franků (0,43 USD). V závislosti na objemu produkce se mění i průměrná celková výše nákladů pěstitelů kakaa v Pobřeží Slonoviny. Uživatelé tradičních metod pěstitelství, kteří vypěstují cca 400 kg za rok, mají náklady na produkci asi 156,9 amerických dolarů. Pěstitelé

používající moderní technologie, kteří vypěstují asi 900 kg za rok, mají náklady na produkci vyšší, a to asi 389,9 amerických dolarů. [25]

Průměrné náklady produkce pěstitelů s tradičními postupy pěstitelství:

- Průměrné náklady na jeden kilogram produkce kaka (CFA):

$$(194+266)/2 = \underline{230 \text{ CFA}}$$

- Průměrné náklady na jeden kilogram produkce kaka (USD):

$$230 \text{ CFA} = \underline{0,392219 \text{ USD}}$$

- Průměrné náklady na roční produkci kaka (USD) :

$$0,392219*400 = \underline{156,9 \text{ USD}}$$

Průměrné náklady produkce pěstitelů s moderními postupy pěstitelství:

- Průměrné náklady na jeden kilogram produkce kaka (CFA):

$$(224+285)/2 = \underline{254,5 \text{ CFA}}$$

- Průměrné náklady na jeden kilogram produkce kaka (USD):

$$254 \text{ CFA} = \underline{0,433146 \text{ USD}}$$

- Průměrné náklady na roční produkci kaka (USD):

$$0,433146*900 = \underline{389,9 \text{ USD}}$$

Z údajů vyplývá, že farmáři využívající moderní postupy pěstitelství mají více než dvakrát vyšší náklady na roční produkci kaka. To lze vysvětlit tím, že i objem jejich produkce je více než dvojnásobný než u farmářů s běžnými postupy pěstitelství. Z toho vyplývá, že je více efektivní provozovat pěstitelství pomocí moderních postupů.

5.1.5.4. Výnosy, náklady, zisky výrobního procesu

V tabulce č. 8 lze vidět procentuální podíl výnosů a nákladů v jednotlivých krocích řetězce. Pěstitelé mají výnosy z produkce komodity 3,8 %, přičemž jejich náklady na produkci jsou 2,1 %. Zisk zde pro pěstitele představuje 65 % a představuje přidanou hodnotu 6,6 %. V dalších fázích řetězce, jako je například transport, roste přidaná hodnota výrobku. Čím více postupy výroby produkt projde, než se z něj stane hotový výrobek, tím bude jeho přidaná hodnota větší. V závěrečných krocích, kdy je komodita dodána k jejímu prvotnímu zpracování, je její přidaná hodnota 7,6 %. Náklady zpracovatelů činí 8,9 % a jejich výnosy 9,7 %. Již jednou zpracované výrobky, v tomto případě například kakaové máslo, kakaový prášek nebo kakaová hmota mají přidanou ve výrobní fázi 35,2 %. Výrobci výsledných produktů dosahují výnosů 21,9 % naproti vynaloženým nákladům 14,1 %. Zisk výrobců je asi 8 % a přidaná hodnota výsledného produktu, který prošel všemi výrobními procesy, činí 44,2 %.

5.1.6. Vztah vlád vybraných států a mezinárodního obchodu se zaměřením na pěstování kakaových bobů, zpracovatelský průmysl a ekonomické přínosy pro region

V celosvětovém nabídkovém řetězci kaka se objevuje stále se zvyšující koncentrace, a to jak na vertikální, tak i na horizontální úrovni. Mnoho společností zpracovávajících kakao čelí fúzím či převzetí společností. Pouze dva zpracovatelské podniky (Cargill a Barry Callebaut) zaujímají 70 – 80 % světové produkce čokolády a osm největších obchodních a zpracovávajících společností tvoří $\frac{3}{4}$ světového obchodu s kakaem.

Tržní síla šesti největších čokoládových společností se pohybuje okolo 40 %. Koncentrace na trhu s kakaem dále oslabuje postavení zemědělců, jelikož největší prospěch zde mají kupující a obchodníci. (Fountain, 2015)

Většina komunit pěstující kakao se potýká s mnoha problémy. Chybí jim základní infrastruktura, školství, zdravotnictví, organizované zemědělství a zejména podpůrné struktury na pomoc zemědělcům v jejich úsilí o udržitelnou produkci kakaa. Takové projekty se většinou týkají již organizovaných farmářů, a proto by se mělo hledat skutečné řešení, jak docílit těchto projektů u neorganizovaných farmářů. K dosažení tohoto cíle je však potřeba vhodně zvoleným školením a aktivním rolí vlády. (Fountain, 2015)

Tabulka č. 10: Problémy malých farmářů

Ekonomické	Sociální	Environmentální
Nízké příjmy farmářů	Porušování lidských práv	Stárnutí a nemoci kakaovníků
Zábory půdy	Bezpečnost potravin a výživa	Monokultury
Role spoluvlastníků	Pracovní podmínky	Deforestace, snižování biodiverzity a půdní degradace
Náklady na pracovní sílu	Gramotnost a vzdělanost	Nedostatek vědomostí o klimatických změnách a důsledcích pro pěstování kakaa
Omezený přístup na trhy	Svoboda sdružování, kolektivní vyjednávání, organizované zemědělství	Nedostatečná adaptace na klimatické změny
Pěstitelské praktiky	Stárnutí zemědělských komunit	Expanze kakaových oblastí na úkor deštných pralesů
Nedostatečná infrastruktura	Mocenské vztahy (korupce, politická nestabilita)	Vliv používání pesticidů na životní prostředí

(Fountain, 2015)

V roce 2012 se konala první světová konference o kakau (World Cocoa Conference) a byla zde představena světová agenda o kakau (Global Cocoa agenda), která zahrnovala většinu hlavních zemí produkce, spotřebitelských zemí, ale i mnoho aktérů z řad občanů či průmyslu. Tato agenda nastiňuje cíle, odpovědnost a opatření pro všechny zainteresované strany v udržitelném kakaovém průmyslu. Zahrnuje tedy vlády zemí produkce, vlády spotřebitelských zemí, občanskou iniciativu, aktéry z odvětví průmyslu a farmáře. Světová agenda o kakau je prozatím nejkomplexnější pokus o definování „společné odpovědnosti“ v udržitelné produkci kakaá. (Fountain, 2015)

V roce 2014 se v Amsterdamu konala druhá Světová konference o kakau, kde se rozhodlo o vytvoření dalších organizací, aby byl lépe sledován pokrok v kakaovém průmyslu. Byly rozšířeny orgány Mezinárodní organizace pro kakao (ICCO) o civilní organizaci občanské společnosti. (Fountain, 2015)

5.1.6.1. Ghana

Ghana Cocoa Board, zkráceně Cocobod byla zřízena již v polovině minulého století s cílem udržet produkci kakaá v Ghaně na dostatečné úrovni. Jejím úkolem je podporovat a usnadňovat produkci, zpracování a uvádění zboží dobré kvality, zejména kakao a kávu, a to ve všech formách nejúčinnějším a nákladově efektivním způsobem a přitom udržet nejlepší vzájemné vztahy se všemi průmyslovými aktéry. [26]

V posledních letech je pro Cocobod obtížné pokračovat v podpoře malých farmářů, a to hlavně z důvodu znehodnocení ghanské měny Cedi. V průběhu sklizní na přelomu let 2013 a 2014 stouply ceny mnoha vstupů a spotřebitelského zboží, naopak podíl farmářů na světovém trhu drasticky klesal. To vyústilo ze strany farmářů k neetickým obchodním praktikám, kdy zdejší farmáři pašovali kakao do Pobřeží Slonoviny. V reakci na to Cocobod v příštích letech prudce zvýšil výkupní ceny kakaá, a to asi o 600 dolarů na tunu kakaá v daném období 2014/15. Nárůst ceny byl z 3392 cedi (1035 dolarů) na 5520 cedi (1630 dolarů), což je nárůst o více jak polovinu původní ceny. Cocobod také slíbil dále

podporovat farmáře prostřednictvím příspěvků sazenic a dotovaných vstupů, což kvůli předchozím finančním problémům Cocobod přestal plnit. (Fountain, 2015)

5.1.6.2. Pobřeží Slonoviny

V Pobřeží Slonoviny se o regulaci trhu s kakaem stará organizace Conseil du Café-Cacao, neboli CCC, která se stará o regulaci, stabilizaci a rozvoj produkce kaka. Hlavní úkoly regulace jsou zejména vedení všech činností v oblastech kávy a kaka, jako je například kontrola kvality daných surovin. Mezi další činnosti CCC patří pomáhat vládě v jednání o dohodách, působení v oblasti marketingu kávy a kaka na mezinárodní úrovni a zajištění podpory finanční situace v mezinárodních organizacích kávy a kaka. Dalším cílem je také provádět developerské projekty, které mají za účel přispět ke zlepšení kvality výrobků. Mezi mnoho cílů stabilizace patří zejména zajistit fixní ceny pro producenty kávy a kaka a vymáhat uplatňování těchto cen. Mezi rozvojové cíle patří například přinášet technologické inovace a vědecké přístupy producentům. [27]

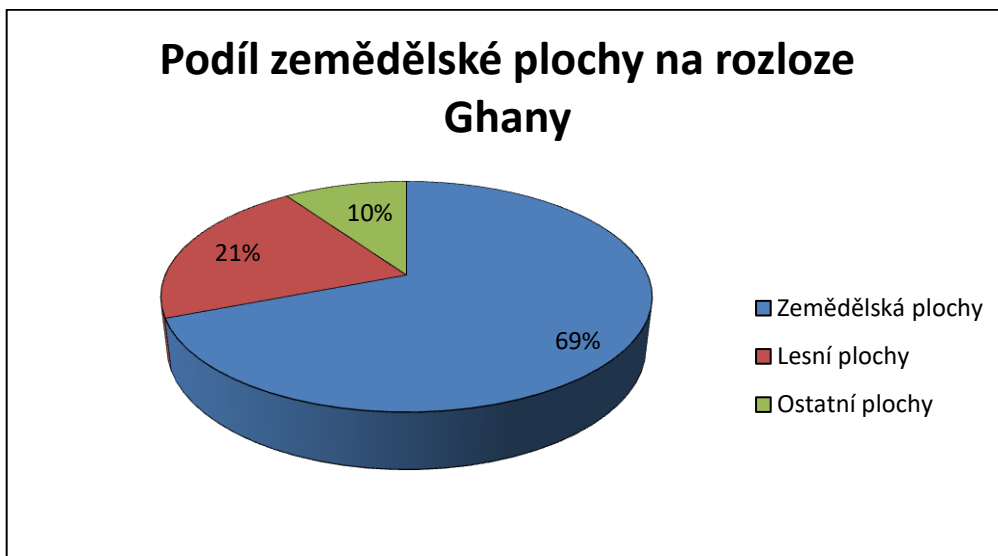
CCC stále pokračuje v programech na vylepšení situace farmářů. V současné době sklizně byla minimální cena zvýšena ze 750 CFA (franků) na 850 CFA za kilo vypěstovaného kaka. V přepočtu na americký dolar, je to zvýšení asi o 200 dolarů z 1200 dolarů za tunu na asi 1400 dolarů na tunu vypěstovaného kaka. Vláda Pobřeží Slonoviny také v nedávné době reorganizovala předpisy pro odvětví kaka a vyvíjí snahu o lepší začlenění projektů firem a nevládních organizací. Kromě toho vláda Pobřeží Slonoviny také provedla reformy systému spolupráce, změnila systém aukce a prodejní systém. Tyto reformy společně s vyššími světovými cenami na trzích vedly ke zvýšení výkupní ceny až o 40 %. Pokus vlády Pobřeží Slonoviny zřídit národní kakaovou politiku v souladu se světovou Agendou o kakau představuje program 2QC (Quantité, Qualité, Croissance neboli kvantita, kvalita a rozvoj). (Fountain, 2015)

5.1.7. Využívaná zemědělská plocha

Státy Ghana i Pobřeží Slonoviny tvoří z velké části zejména zemědělská plocha. Podíl zemědělské plochy na rozloze Ghany je 69,1 % a u Pobřeží Slonoviny je to 64,8 %. Lesními plochami je Ghana tvořena z 21 % a na ostatní plochy připadá asi 10 % rozlohy. Lesní plochy ve státě Pobřeží Slonoviny zabírají asi třetinu rozlohy a ostatní plochy jsou zastoupené asi jen 3 %. Zemědělská plocha je pro tyto státy velmi důležitá, protože většina lidí zde pracuje v zemědělství, které je často jejich jediným zdrojem obživy. [16]

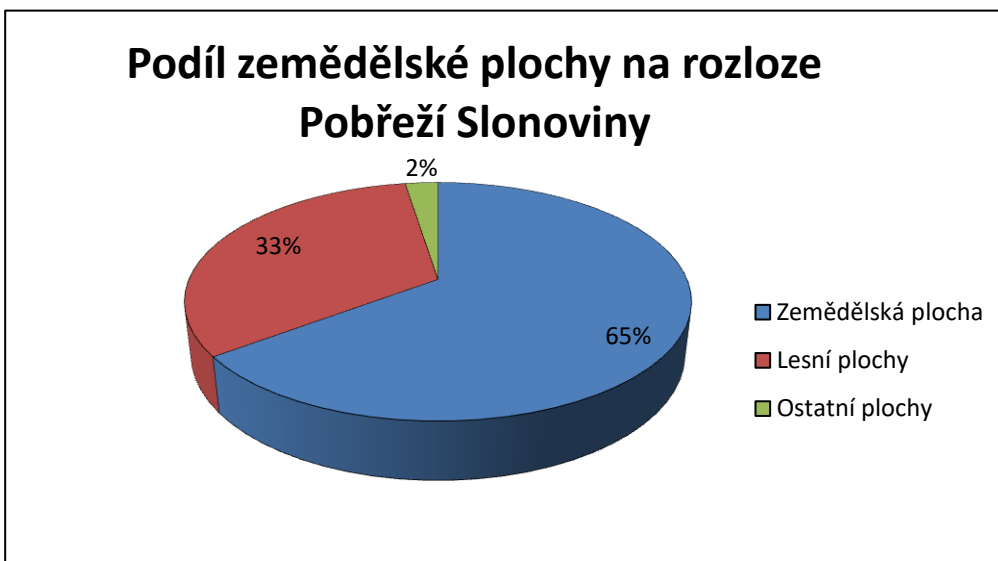
Tabulka č. 11: Využívaná zemědělská plocha ve státech Ghana a Pobřeží Slonoviny (vlastní návrh) [16]

Typ půdy/ Stát	Ghana		Pobřeží Slonoviny	
	69,1 %		64,8 %	
Zemědělská plocha	Orná půda	20,7 %	Orná půda	9,1 %
	Trvalé kultury	11,9 %	Trvalé kultury	14,2 %
	Trvale travní porosty	36,5 %	Trvale travní porosty	41,5 %
Lesní plochy	21,2 %		32,7 %	
Ostatní plochy	9,7 %		2,5 %	

Obrázek č. 8: Podíl zemědělské plochy na rozloze území Ghany (vlastní návrh)[16]

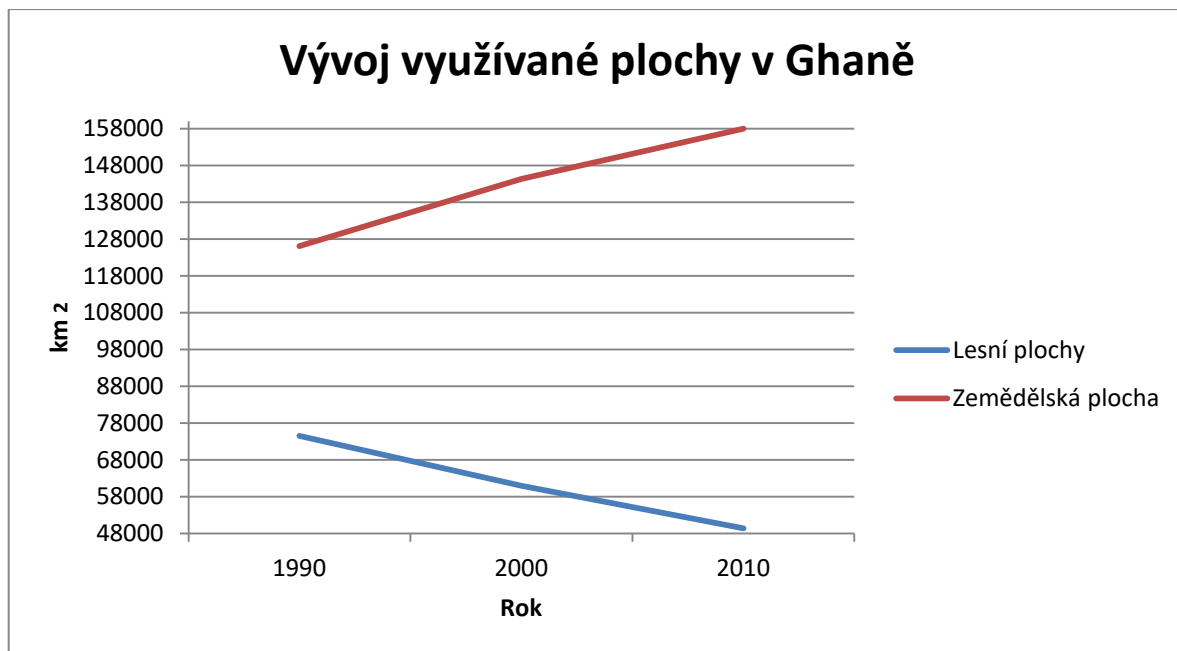
Z obrázků č. 8 a č. 9 vyplývá, že většinu území Ghany a Pobřeží Slonoviny tvoří zemědělské plochy. Zastoupení zemědělské plochy na rozloze obou států se výrazně neliší, u Ghany je to 69 % a u Pobřeží Slonoviny 65 %. Rozdíl v zastoupení lesních ploch je naopak u států patrný. Ghana má na celkové rozloze 21 % lesních ploch, u Pobřeží Slonoviny je to více, a to 33 %.

Obrázek č. 9: Podíl zemědělské plochy na rozloze území Pobřeží Slonoviny(vlastní návrh) [16]

5.1.7.1. Ghana

Rozloha státu Ghana činí 227 540 kilometrů čtverečních a téměř 70 % z ní tvoří zemědělská plocha. Ta v roce 1990 představovala asi 126 tisíc km², v roce 2000 to bylo asi o 15 tisíc km² více a nyní se rozloha zemědělské plochy v Ghaně pohybuje okolo 160 000 kilometrů čtverečních. Naproti tomu vývoj trendu rozlohy lesních ploch přímo úměrně klesá, lze říci, že z důsledku zvětšování rozlohy zemědělských ploch. U pěstitelů kakaava se problém deforestation objevuje rovněž. Pěstitelé často považují za ekonomičtější svou farmu rozšířit, namísto toho, aby nahradily starou farmu či nemocné stromy. Renovace staré farmy by totiž trvala asi dvakrát déle, než zabrání nové lesní plochy. (Kolavalli and Vigneri, 2011)

Obrázek č. 10: Vývoj využívané plochy na rozloze Ghany v letech 1990 -2010 (vlastní návrh)

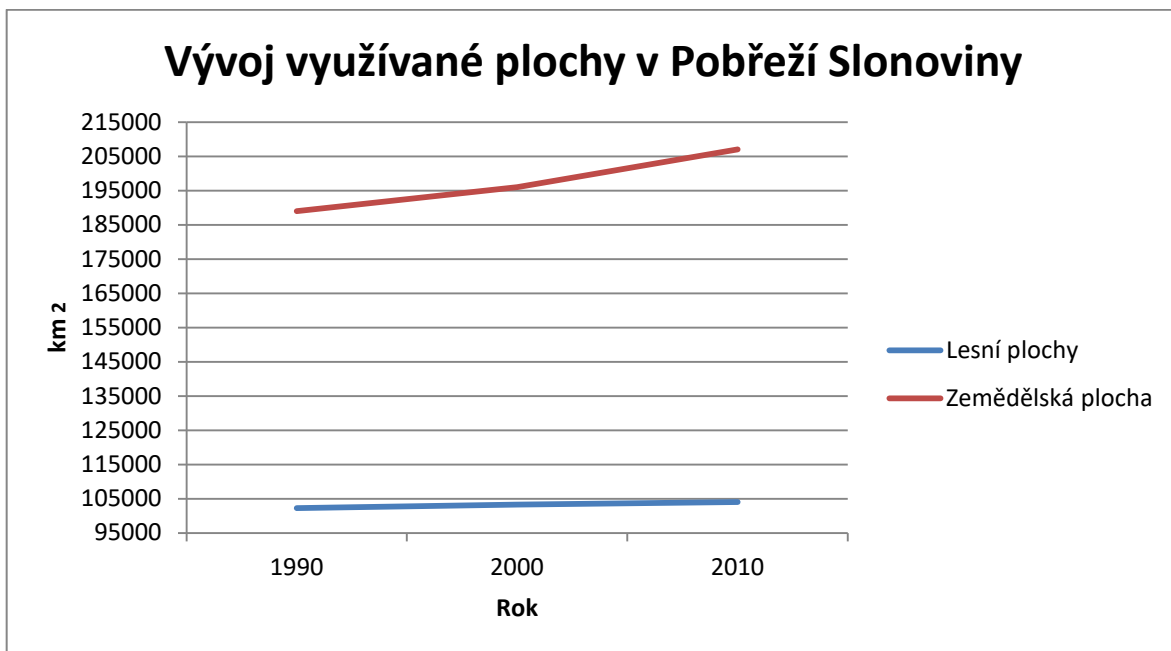
Orná půda (viz. Tabulka č. 11) zaujímá asi 20,7 % zemědělských ploch a zahrnuje pozemky s dočasnými plodinami, dočasné louky a pastviny ale i půdy nechané ladem. 11,9 % tvoří trvalé kultury, kam patří plodiny, které se na této půdě pěstují po dlouhou dobu a nemusí být po každé sklizni přesazovány. Do této kategorie se řadí zejména kakaovník,

kávovník či kaučukovník, ale také kvetoucí keře, vinné révy a ovocné stromy. Trvale travní porosty zaujímají asi 36,5 % zemědělské plochy a jsou to typy půdy používané na delší časové období 5 a více let určené zejména pro píce a jiné plodiny. [13, 28]

5.1.7.2. Pobřeží Slonoviny

Rozloha státu Pobřeží Slonoviny je asi 318 tisíc kilometrů čtverečních, z čehož téměř 65 % tvoří zemědělské plochy (viz. Tabulka č. 11). Zbylou část rozlohy zaujímají lesy (32,7 %) a ostatní plochy (2,5 %). Zemědělská půda představovala v roce 1990 59,5 % rozlohy a činila asi 189 tisíc km². V roce 2000 vzrostla zemědělská plocha o 2 % a zaujímala již 196 tisíc km². V současnosti je to kolem 65 %, což představuje asi 207 tisíc kilometrů čtverečních zemědělské plochy z celkové rozlohy státu.

Lesní plochy v Pobřeží Slonoviny tvoří asi 33 %. V roce 1990 lesy představovaly 32,1 % (102 220 km²), o deset let později to bylo 32,5 % (103 280 km²), a v roce 2010 zaujímaly lesy plochu 32,7 % (104 030 km²). Pozitivem zde je, že na rozdíl od Ghany lesních ploch za posledních 20 let neubývá, naopak mírně se zde rozloha lesů zvyšuje. To je nejspíše způsobeno tím, že velká deforestace zde proběhla před rokem 1990, a to kvůli pěstování komerčních plodin. Po roce 1990 zde vznikly značné snahy o zastavení odlesňování ze strany státu. Proto lze předpokládat, že rozšiřování zemědělské plochy dnes neprobíhá přes odlesňování, ale spíše na úkor ostatních ploch, které zde tvoří necelá tři procenta. [28, 29]

Obrázek č. 11: Vývoj využívané plochy na rozloze Pobřeží Slonoviny v letech 1990 – 2010 (vlastní návrh)

5.2. Vliv rozvoje kakaového průmyslu na rozvoj trhu práce, vzdělanosti a dopravní infrastruktury

5.2.1. Dopravní infrastruktura

5.2.1.1. Ghana

Ghana patří k zemím Afriky s relativně nízkou úrovní rozvoje dopravní infrastruktury v porovnání s rozvinutými zeměmi. Kvalita železniční infrastruktury je značně nedostačující. Železniční systém má totiž velmi omezený rozsah, a jelikož slouží pouze jižní části země, často bývá výsledkem přetížení dopravy. Silniční doprava je zde také neuspokojivá. V mnoha případech (cca 25 % cest) nejsou zdejší silnice udržované a zpevněné, často se vyskytují hluboké výmoly ve vozovce, poškozené okraje vozovky či skryté kanály (viz Tabulka č. 12). Problémem na silnicích můžou být také nepojízdná či opuštěná vozidla, jelikož v Ghaně neexistuje odtahová služba. Často zde také chybí nebo

nefunguje pouliční osvětlení a semaforey, což má za následek například to, že se ve většině měst tvoří celodenní kolony. Nedostatečná dopravní infrastruktura může mít negativní vliv na hospodářský růst země a zmenšovat tak šanci na její mezinárodní konkurenceschopnost. [33]

Naproti tomu, že je kvalita infrastruktury v Ghaně nedostačující, ve srovnání s ostatními zeměmi s nízkými příjmy v Africe má Ghana moderní platformu infrastruktury. Zde se však jedná kromě kvality silnic i o úroveň elektrické sítě či kvalitu a přístup k vodě. Přesto však je nutné řešit současné problémy infrastruktury v Ghaně, což vyžaduje zvýšení ročních nákladů na několik miliard dolarů, což je asi dvakrát více, než Ghana každoročně vkládá do infrastruktury. Náklady na infrastrukturu tvoří asi 7,5 % celkového HDP. Je zde však nutné podotknout, že největší náklady z oblasti infrastruktury jsou náklady na energii a vodu. Přesto však infrastruktura v Ghaně pokrývá celé území státu. Konektivitu napříč územím zajišťují dva hlavní silniční koridory spojující sever a jih, národní rozvodná síť a informační a telekomunikační síť dále propojuje všechna hlavní populační centra. (Foster and Pushak, 2011a)

Rozdělení sítě infrastruktury v Ghaně je odrazem toho, jak je zde rozložena hospodářská činnost. Na jihu a jihozápadě je infrastruktura rozvinutější, je zde větší hustota dopravní sítě, ale i rozvinutá síť energie a informační a telekomunikační síť. (Foster and Pushak, 2011a)

Indikátory dopravní infrastruktury ukazují, že je Ghana v oblasti silniční dopravy před ostatními zeměmi s nízkými příjmy. Délka hlavní silniční sítě, zahrnující hlavní i vedlejší cesty je dostatečně rozvinutá, aby zajistila regionální i národní konektivitu. 75 % zpevněných cest je dobré či dostačující kvality. Nezpevněné cesty s dobrou či dostačující kvalitou tvoří 74 %. (Foster and Pushak, 2011a)

V tabulce č. 12 je vidět, že Ghana nedosahuje v případě hustoty zpevněných komunikací moc dobrých výsledků, oproti zemím s průměrnými příjmy. Větší zastoupení je zde nezpevněných komunikací, jejichž hustota je poměrně vysoká. Akcesibilita venkovské

populace od hlavní silnice je celkem nízká. Pouze 24 % venkovské populace má přístup k hlavní komunikaci do 2 kilometrů. V případě hustoty silničního provozu se Ghana přibližuje k zemím s nízkými příjmy. Naopak stav komunikací, jak zpevněných i nezpevněných, je srovnatelný se zeměmi s průměrnými příjmy. (Foster and Pushak, 2011a)

Tabulka č. 12: Kvalita silničních komunikací v Ghaně v porovnání s ostatními africkými státy - poslední měřené období (vlastní návrh)

Indikátor	Jednotka	Země s nízkými příjmy	Ghana	Země s průměrnými příjmy
Hustota zpevněných komunikací	km/1000 km ²	86,6	158,1	507,4
Hustota nezpevněných komunikací	km/1000 km ²	504,7	804,0	1038,3
Venkovská akcesibilita	% venkovské populace do 2 km od hlavní cesty	21,7	24,0	59,9
Hustota silničního provozu na zpevněných komunikacích	denní průměrný silniční provoz (rok)	1049,6	1314	2786,0
Hustota silničního provozu na nezpevněných komunikacích	denní průměrný silniční provoz (rok)	62,6	40,4	12,0
Stav zpevněných cest	% dobré či dostačující kvality	80,0	75,0	79,0
Stav nezpevněných cest	% dobré či dostačující kvality	57,6	74,0	58,3

(Foster and Pushak, 2011a)

Z tabulky č. 12 vyplývá, že kvalita dopravních komunikací je celkem dobrá. Velmi nedostatečná je však venkovská dopravní síť, jelikož jenom 24 % z obyvatel Ghany žije do dvou kilometrů od hlavní silnice. V případě akcesibility je tedy Ghana až za zeměmi s průměrnými příjmy. Rozšíření venkovské sítě je velmi nutné, a vzhledem k prostorovému rozložení venkovského obyvatelstva v celém státě bude potřeba délku venkovské silniční sítě rozšířit, alespoň o 200 %, aby se Ghana mohla rovnat zemím s průměrnými příjmy. Akcesibilita k hlavním komunikacím je potřeba zejména ve venkovských oblastech, kde je nutný častý transport pěstovaných zemědělských komodit.

I když silniční síť je dle ukazatelů dostačující, pro transport komodit, který zde probíhá zejména skrze silniční dopravu, není příliš vhodná. Ghana má dobré předpoklady využívat lodní dopravu na řece Voltě, která má oproti dopravě silniční několik výhod. Mezi ně patří například kapitálové náklady spojené se založením lodní dopravy, které nejsou nijak vysoké, ale i provozní náklady lodní přepravy které jsou výrazně nižší než náklady silniční či železniční dopravy. Kromě toho řeka Volta spojuje mnoho významných zemědělských výrobních oblastí, ze kterých je nutno vyvážet zboží. Lodní doprava by se tedy měla dostat do popředí v případě snižování nákladů na transport komodit. (Foster and Pushak, 2011a)

5.2.1.2. Pobřeží Slonoviny

Pobřeží Slonoviny se vyznačuje poměrně špatnou dopravní infrastrukturou, jelikož hustota silnic je zde poměrně nízká. Navzdory tomu by silniční síť měly poskytovat dostatečnou konektivitu, a to jak při spojení mezi hlavními a ostatními městy, tak i za hranice státu. (Foster and Pushak, 2011b). Pobřeží Slonoviny podléhá také nepříznivým podmínkám v oblasti dopravní infrastruktury. Země se také potýká s častými silničními zátarasy a poškození na hlavních dopravních trasách. (Traoré, 2009)

Kvalita dopravní infrastruktury se podstatně zhoršila díky občanských konfliktům po roce 2000. I přes to, že se Pobřeží Slonoviny stalo relativně stabilním v hospodářském

růstu, pořád zde není plně využit potenciál ke snížení chudoby, k rehabilitaci veřejné infrastruktury a zlepšení veřejných služeb. Pobřeží Slonoviny patří k nejvíce urbanizovaným zemím subsaharské Afriky, takže je zde jistý tlak na zajištění adekvátní dopravní infrastruktury. Z toho důvodu se zde naskýtá nutná potřeba investic do dopravního systému. Příkladem může být projekt Emergency Infrastructure Project (2012-2020), který má za cíl financovat aktivity spojené s rehabilitací infrastruktury v Pobřeží Slonoviny. Na projekt bylo vynaloženo 200 milionů dolarů, přičemž se v červenci 2016 znovu jednalo o dodatečném financování projektu. [13]

V polovině roku 2000 byly roční výdaje na infrastrukturu v Pobřeží Slonoviny kolem 750 milionů dolarů, které směřovaly zejména do energetického sektoru a na údržbu. Pokud by došlo k eliminování podcenění energie a jiných neefektivních praktik, jejichž hodnota se pohybuje ročně kolem 200 milionů dolarů, vzrostla by roční mezera ve financování infrastruktury na 1 miliardu dolarů a cílů v oblasti infrastruktury by bylo dosaženo v průběhu 20 let. Pobřeží Slonoviny může najít východisko tím, že zvýší veřejné investice z nízké úrovně za pomoci mnohem účinnějších technologií a využije dodatečné soukromé investice a infrastrukturu. (Foster and Pushak, 2011b)

Ve srovnání s jinými zeměmi Afriky má Pobřeží Slonoviny relativně dobře vyvinutou strukturu dopravy, energie a informačních a telekomunikačních technologií. Regiony na severu země, čítající méně obyvatel než zbytek země, jsou spojeny hlavními silničními, železničními, energetickými i telekomunikačními řetězci s ostatními regiony. Ty jsou také spojeny i s jedním ze sousedních států Burkina Faso. (Foster and Pushak, 2011b)

V porovnání s jinými africkými zeměmi je hustota silnic v Pobřeží Slonoviny poměrně nízká. Naproti tomu konektivita s hlavními a vedlejšími silnicemi je uspokojivá a zajišťuje spojení menších měst i okrajových měst s hlavními městy a středisky. (Foster and Pushak, 2011b)

Tabulka č. 13: Kvalita silničních komunikací v Pobřeží Slonoviny v porovnání s ostatními africkými státy - poslední měřené období (vlastní návrh)

Indikátor	Jednotka	Země s nízkými příjmy	Pobřeží Slonoviny	Země s průměrnými příjmy
Hustota silničních komunikací	km/1000 km ²	133	82	318,4
Venkovská akcesibilita	% venkovské populace do 2 km od hlavní cesty	23,1	32,2	31,5
Hustota silničního provozu na zpevněných komunikacích	Průměr denního silničního provozu za rok	1287,7	843	2558,3
Hustota silničního provozu na nezpevněných komunikacích	Průměr denního silničního provozu za rok	38,5	47	74,7
Stav zpevněných cest	% dobré či dostačující kvality	86,2	73	82,0
Stav nezpevněných cest	% dobré či dostačující kvality	55,8	38,2	57,6

(Foster and Pushak, 2011b)

Údaje za poslední měřený rok v tabulce ukazují, že hustota silničních komunikací v Pobřeží Slonoviny (82 km/1000 km²) je podprůměrná i oproti zemím s nízkými příjmy (133 km/1000 km²). Naproti tomu venkovská akcesibilita je zde poměrně vysoká, dokonce vyšší, než je venkovská akcesibilita v zemích s průměrnými příjmy. Hustota silničního provozu na zpevněných i nezpevněných komunikacích je poměrně dost nízká v porovnání s ostatními zeměmi. Stav zpevněných i nezpevněných cest není v porovnání s ostatními zeměmi příliš dobrý. 73 % zpevněných cest je dobré či dostačující kvality a pouze 38,2 % nezpevněných cest dosahuje dobré či dostačující kvality.

Z tabulky č. 13 vyplývá, že dopravní infrastruktura, zejména pak stav cest a hustota komunikací v Pobřeží Slonoviny je v porovnání s jinými zeměmi relativně špatná. Naopak lépe je na tom venkovská akcesibilita, jelikož alespoň 32 % populace má přístup do dvou kilometrů k hlavní silnici. To je relativně vysoko oproti dalším africkým zemím, ale pořád je to asi tak dvakrát méně než je akcesibilita v rozvinutých zemích. Ke zvýšení akcesibility, tak aby k hlavní silnici do 2 km mělo přístup 100 % obyvatel, muselo by dojít k výstavbě 40 000 km komunikací, což je asi dvojnásobek současné délky všech silnic. Z této délky by 20 000 kilometrů tvořilo přístup pro oblasti zemědělské produkce. (Foster and Pushak, 2011b)

Špatný stav dopravních komunikací a nedostatečná údržba se negativně projevuje na hlavní spojnici severní a jižní části země, která propojuje největší město Pobřeží Slonoviny Abidjan s jeho hlavním městem Ougadougou. To je významným námořním přístavem, jenž má velký význam zejména kvůli mezinárodnímu obchodu. (Foster and Pushak, 2011b)

5.2.2. Vzdelanost

Vzdelanost úzce souvisí s gramotností, která je v západní Africe poměrně nízká v porovnání s ostatními státy. V Pobřeží Slonoviny je pouze 43,1 % populace ve věku nad 15 let, která umí psát a číst. Konkrétně je gramotných 53,1 % mužů a jen 32,5 % žen. V Ghaně je celková gramotnost obyvatel podstatně vyšší – asi 76,6 % obyvatel je gramotných, ale v porovnání s jinými zeměmi je zde gramotnost pořád dost nízká. Opět je vyšší podíl gramotných mužů – 82 %, žen pak 71,4 %. [16]

5.2.2.1. Ghana

System vzdělávání v Ghaně prošel za posledních 15 let mnoha změnami. Mezi tyto změny patří například to, že se předškolní vzdělávání stalo oficiálně součástí základního vzdělávání. V letech 2005 a 2006 vláda „absorbovala“ školné všech žáků zapsaných ve veřejných základních školách, což mělo za následek bezplatné vzdělání. Ve stejném období

byl také do počáteční fáze zaveden „školní jídelní program“, který byl od té doby rozšířen do všech základních škol. Tento program má za účel nejenom zlepšit výživu žáků, ale i zvýšit zájem o zápis do školy u dalších dětí. (GSS, 2015)

V roce 2000 byl zaveden tzv. GETFUND – Ghana Education Trust Fund, jehož výsledkem bylo velké zlepšení ve vzdělávací infrastruktuře pro podporu terciárních institucí v zemi. V současné době se vzdělávací systém v Ghaně skládá z šestiletého základního vzdělávání, následuje první stupeň středoškolského studia – 3 roky studia a druhý stupeň středoškolského studia – také 3 roky studia. (GSS, 2015)

Úroveň vzdělanosti obyvatel Ghany je obecně dost nízká, což znamená, že i pěstitelé kakaa nedosahují potřebného vzdělání. Ze zprávy o demografické situaci v Ghaně z roku 2014 vyplývá, že asi 73 % žen a 44 % mužů nad 65 let jsou zcela bez vzdělání. Stejně jsou na tom děti od šesti do devíti let, kterých je kolem 40 % bez vzdělání. Je zde však i velké zastoupení lidí v produktivním věku, kteří jsou také zcela bez vzdělání. U žen se toto rozmezí pohybuje mezi 12 a 40 %, v závislosti na věkové skupině. Dle údajů lze říci, že ve starších věkových skupinách se ženy bez vzdělání objevují častěji. Obdobně je to i u mužů, kde je rozmezí 6-28 % mužů bez vzdělání, přičemž opět platí, že ve starších věkových skupinách je větší podíl mužů bez vzdělání. (GSS, 2015)

Dále stojí za zmínku i fakt, že větší podíl obyvatel bez vzdělání pochází z venkovských oblastí. Přičemž u žen se jedná o 34,9 % obyvatelek bez vzdělání z venkovských oblastí, naproti tomu je 17 % obyvatelek bez vzdělání z městských oblastí. U mužů je tento trend obdobný – 10,3 % obyvatel bez vzdělání pochází z venkovských oblastí a 24,5 % obyvatel pochází z města. (GSS, 2015)

Z údajů lze určit, že obecně muži dosahují vyššího stupně vzdělání než ženy. Z údajů publikovaných ve výroční zprávě lze také odvodit, že nejvíce obyvatel Ghany dosahuje neúplného středního vzdělání (úplné základní vzdělání - 6 let a 3 roky středního vzdělání), u žen je to 32,3 % a u mužů 35,4 %. Zajímavé je také regionální rozmístění obyvatelstva dle vzdělanostní úrovně, kde jsou značné disparity mezi regiony. V Severním

regionu se nachází největší podíl žen bez vzdělání, tedy 58,9 %. Velké zastoupení žen bez vzdělání je také v Horním západním regionu (53,3 %) nebo v Horním východním regionu (44,8 %). V těchto regionech je vzdělanost obecně nízká. Naopak regiony Ashanti, Western, Greater Accra či Eastern mají procentuální zastoupení žen s vyšším stupněm vzdělání mnohem větší, kolem 35 % a patří tedy k regionům Ghany, kde je vzdělanost nejvyšší. (GSS, 2015)

V případě mužů jsou regionální disparity v oblasti vzdělanosti podobné jako u žen. Opět jsou to regiony Severní region, Horní západní region a Horní východní region, kde převládají muži bez vzdělání. Regiony s poměrně vysokou vzdělaností u mužů jsou potom Ashanti, Western, Eastern či Greater Accra. Nejvyššího stupně vzdělání potom dosahují nejčastěji ženy i muži v regionu Greater Accra. (GSS, 2015)

5.2.2.2. Pobřeží Slonoviny

Základní vzdělání je v Pobřeží Slonoviny bezplatné pro všechny a je zde mnoho veřejných škol. Problém však představují jiné náklady spojené se školní docházkou, jako jsou školní potřeby a další vybavení, které si rodiny mnohdy nemůžou dovolit. [29]

System vzdělávání je strukturován podobně jako v Ghaně. Je zde základní stupeň vzdělávání trvající 6 let (děti od šesti do dvanácti let), následuje stupeň neúplného středoškolského studia trvající 4 roky a potom nato navazující tříletý stupeň úplného středoškolského vzdělání. [34] Více než dvě třetiny místních obyvatel pracuje v zemědělství. V mnoha rodinách je zde vyvíjen určitý tlak na děti, aby nechali školy a pomáhali s pěstitelskými pracemi a v domácnosti. [29]

Vláda Pobřeží Slonoviny vyvinula tzv. Transitional Education Plan, aby znovuobnovila stav školství po posledním konfliktu, čímž byla občanská válka v roce 2002, která měla mimo jiné dopady také na sektor vzdělávání. V roce 2010 se vláda připojila ke „Světovému partnerství pro vzdělávání“ (GPE - Global Partnership for Education) a také se zapojila do spolupráce s mezinárodními aktéry, aby obnovila a rozšířila vzdělávací služby.

V současné době země pracuje na vytvoření a uskutečnění nového plánu pro sektor vzdělávání na období let 2016-2025. [30]

Dle údajů uveřejněných Světovou bankou v dokumentu National Education Profile 2014, lze říci, že podle údajů z roku 2006 je mezi mladými lidmi (15-24 let) asi 36 % lidí, kteří jsou bez jakéhokoliv vzdělání. Nedokončené základní vzdělání má ze stejného vzorku asi 27% lidí, dokončené pouze 3 %, což znamená, že celkem 62 % lidí ve věku 15-24 let ještě nedokončilo základní vzdělání. Neúplné střední vzdělání má potom asi 32 % lidí ve věku 15-24 let a po-středoškolské vzdělání jen 2 % lidí z této věkové kategorie. [34]

V Pobřeží Slonoviny je asi 39 % dětí ve školním věku, které však školu nenavštěvují, z tohoto podílu je převážná část mladých dívek (43 %) oproti chlapcům (34 %). Většina těchto dětí také pochází z venkovských oblastí, což opět naznačuje, že rozdíly mezi chudšími a bohatšími regiony jsou patrné i v oblasti vzdělávání. 45 % dětí nenavštěvující základní školu pochází z venkovských oblastí, menší část (29 %) pochází z městských oblastí. Pokud jde o středoškolské studium (dětí 12-18 let), tak je zde mnohem větší podíl neúčasti na vzdělávání a to celkem 55 % všech dětí v daném věku. Z celkového počtu dětí, které nenavštěvují střední školu, je 64 % dívek a 46 % chlapců. Pokud jde o regionální rozdíly, tak celkem 60 % dětí pocházejících z venkovských oblastí se neúčastní středoškolského vzdělávání, naproti tomu dětí z městských oblastí, které nenavštěvují střední školu, je 49 %. [34]

5.2.3. Trh práce

5.2.3.1. Ghana

Míra zaměstnanosti obyvatelstva má velký význam v dalším rozvoji země. V Ghaně je v současné době asi 66,2 % obyvatel nad 15 let zaměstnaných. Zaměstnanost lidí v zemědělství činí 41,5 % a ve službách je to 43,1 %. Z celkové zaměstnanosti je 76,8 % osob, kteří pracují jako pomáhající rodinný příslušníci nebo se jedná o osoby samostatně

výdělečně činné. Třetina dětí (33,9 %) od 5 do 14 let se v Ghaně podílí na domácí práci či jiných ekonomických aktivitách. [18]

Celková nezaměstnanost je 4,2 %. Tyto osoby nejsou v současné době zaměstnány, ale jsou schopny pracovat a podnikly kroky hledat zaměstnání. Nezaměstnanost u osob ve věku 15-24 let činí 11,2 %. [18]

Zaměstnaných žen je 73,4 %. Největší zaměstnanost je zaznamenána u žen ve věku 40-49 let, a činí kolem 92 %. Naopak nejméně je žen zaměstnaných ve věkové kategorii 15-19 let, a to pouze 32,6 % a v kategorii 20-24 let, a to 60,8 %. (GSS, 2015)

Zaměstnanost žen v centrální a periferní oblasti je téměř stejná. V centrální oblasti je zaměstnanost 73 % a ve venkovských oblastech je 73,9 %. Největší zaměstnanost žen je v regionech Greater Accra (76,0 %), Ashanti (76,8 %) a Northern (76,0 %). Naopak regiony, kde ženy dosahují menší zaměstnanosti, jsou zejména Eastern (65,7 %) a Upper East (65,7 %). (GSS, 2015)

Zaměstnanost se u žen také zvyšuje se zvyšujícím se počtem dětí. Žen, které nemají žádné děti je 51,1 % zaměstnaných. U žen, které mají 1-2 děti, je zaměstnanost 78,0 %, 3-4 děti 88,2 % a u žen s pěti a více dětmi je zaměstnanost 89 %. Podobně je tomu tak u žen svobodných, u kterých zaměstnanost činí 49,6 % a u žen vdaných či rozvedených, u kterých je zaměstnanost 84,5 % a 88 %. (GSS, 2015)

U mužů je zaměstnanost vyšší než u žen. Zaměstnaných mužů v Ghaně je 84,1 %. Největší zaměstnanost je zaznamenána u mužů ve věku 35 až 39 let, a to 99,5 %. Ve věkové kategorii 30 -34 let je to 98,6 % a u mužů nad 40 let je zaměstnanost asi 98,7 %. (GSS, 2015)

Stejně jako u žen, je i u mužů zaměstnanost vyšší ve venkovských oblastech. Zde je zaměstnanost 88,9 %, naopak v městských částech je zaměstnanost 79,1 %. Regionální zaměstnanost mužů se od žen naopak trochu liší. Nejvíce zaměstnaných mužů (88 %) najdeme stejně jako nejvíce zaměstnaných žen, v regionu Northern. Velká zaměstnanost u

mužů je patrná také v regionech Brong Ahafo, kde je 87,6 % mužů zaměstnaných a v regionu Western, kde je zaměstnanost mužů 85,9 %. Nejmenší zaměstnanost mužů je patrná v regionu Upper West (76 %) a Eastern (76,8 %). (GSS, 2015)

Stejně jako u žen se i u mužů vyskytuje stejný trend a to, že s rostoucím počtem dětí se zvyšuje i zaměstnanost mužů. U mužů, kteří nemají děti je zaměstnanost 66,1 %, u těch kteří mají 1-2 děti je to 98,2 %, 3-4 děti 98,6 % a u mužů, kteří mají pět a více dětí je to 99,6%. Svobodných mužů je zaměstnaných 64,4 %, naopak ženatých mužů je zaměstnaných 99 % a rozvedených mužů je zaměstnaných asi 95,8 %. (GSS, 2015)

Velmi zajímavý je vliv vzdělanosti na trhu práce v Ghaně (viz. Tabulka č. 14). Z tabulky je patrné, že osoby bez vzdělání mohou častěji najít uplatnění na trhu práce a naopak osoby s vyšším vzděláním mají větší problém najít zaměstnání. To lze vysvětlit zejména tím, že většina lidí pracuje v zemědělství anebo na rodinných farmách, kde je na děti kladen tlak opustit školu a jít pomáhat s pracemi na domácí farmu.

Tabulka č. 14: Vliv vzdělanosti na trhu práce v Ghaně

Stupeň Vzdělání	Zaměstnané ženy (%)	Zaměstnaní muži (%)
Bez vzdělání	86,1	99,3
Základní vzdělání	75,5	82,5
Střední vzdělání	70,6	80,1
Vyšší stupeň vzdělání	65, 8	80,3

5.2.3.2. Pobřeží Slonoviny

Zaměstnanost v Pobřeží Slonoviny je nepatrně vyšší než v Ghaně a dosahuje 64,6 %, což je podíl osob nad 15 let, kteří jsou v současné době zaměstnaní. Největší podíl osob pracuje v zemědělství, a to 68 %, ostatní pracují v průmyslu nebo ve službách. [16]

Podíl dětí, které se účastní ekonomických aktivit nebo domácích prací je zde menší než v Ghaně, a to 26,4 %. (V roce 2006, to bylo ještě 35 % [16]) Naproti tomu je zde celková nezaměstnanost vyšší a dosahuje 9,4 %. [18]

V roce 2014 byla nezaměstnanost v Pobřeží Slonoviny jen 4 %. Nezaměstnanost žen byla ve stejném roce 3,7 % a nezaměstnanost mužů byla 4,1 %. [31]

Větší nezaměstnanost, je stejně jako u Ghany zaznamenána u osob ve věku 15 – 24 let, kde nezaměstnanost činí 5,8 %. [31]

Stejně jako v případě Ghany je nejméně zaměstnaných žen ve věku 15-19 let, a to 55,5 %, ve věkové kategorii 20-24 let je to už 66,9 %. Největší zaměstnanost je zaznamenána u žen ve věkové kategorii 45-49 let. Celková zaměstnanost žen od 15 do 49 let činí 76,2 %. U mužů od 15 do 49 let je celková zaměstnanost 99 %. V případě mužů je však zaměstnanost ve všech věkových kategoriích stejná a pohybuje se kolem 98 a 99 %. (INS, 2012)

6 NÁVRHOVÁ ČÁST

Většina zemí afrického kontinentu čelí mnoha problémům, z nichž mezi nejvážnější patří riziko chudoby. Výjimkou nejsou ani rozvojové státy východní Afriky Ghana a Pobřeží Slonoviny, které se řadí mezi nejchudší země světa. Zmíněné země jsou intenzivně zemědělsky orientované a jejich hlavním zdrojem příjmů je export komodit.

Riziku chudoby čelí hlavně obyvatelstvo pracující v oblasti zemědělství, zejména soukromí farmáři prodávající své suroviny pro export. Farmáři jsou vystaveni mnoha neefektivním vlivům prodeje, které mají negativní dopad na výši jejich zisků. Jedním z těchto vlivů je výše celních sazeb na hotové výrobky, což nutí producenty vyvážet suroviny v nezpracovaném stavu a přichází tak o dodatečné zisky z přidané hodnoty za zpracování.

Pěstitelé kakaava by měli co nejvíce zefektivnit proces pěstování a sklizně kakaovníku. Na základě analýzy, lze říci, že je efektivnější využívání moderních metod a postupů pěstování kakaovníku, jelikož farmy využívající tyto metody mají více než dvojnásobný objem produkce než farmy s běžnými postupy. Je také potřeba podporovat sektor služeb a systém dopravy, jelikož oba dva představují nedostatek při spolupráci s farmáři a zmenšují výsledky úsilí farmářů o zvýšení jejich výnosů, kvality i certifikace.

Dalším problémem je rozdílná sazba cel na hotové výrobky a nezpracované produkty, jelikož většina spotřebitelských zemí má vysoké celní sazby na dovoz hotových výrobků a naopak nízké sazby na dovoz nezpracovaných produktů, což exportérům nedává jinou šanci než vyvážet pouze nezpracované suroviny. Pro pěstitele kakaových bobů by bylo mnohem efektivnější prodávat již zpracované kakaové boby, za předpokladu, že celní sazby na tyto produkty budou nulové nebo velmi nízké. Díky zrušení celních sazeb na hotové výrobky z kakaových bobů, by pěstitelé měli možnost zpracovávat si kakao sami, čímž by zvýšily své zisky o přidanou hodnotu.

Zpracovatelský průmysl by zde také přinesl rovnoměrnější strukturální zaměstnanost, jelikož většina obyvatel zde pracuje v zemědělství. Přesunutí výroby do zemí produkce by znamenalo nárůst zaměstnanosti v sektoru průmyslu. Navíc lidé pracující na plantážích jsou nevzdělaní nebo mají jen základní vzdělání. Možnost zpracování surovin v místech produkce, by jistě přinesla i nové technologické poznatky a nutnost dalšího vzdělávání farmářů, což by mohlo vyřešit i problém s nedostatečnou vzdělaností v těchto státech.

Vzdělávání v oblasti efektivnější produkce kakaava by jistě měla také význam pro životní prostředí. Farmáři často nechávají plantáže s poškozenými či nemocnými stromy ležet ladem. To je velmi neefektivní, protože místo toho, aby starou plantáž obnovily, zakládají nové plantáže, čímž dochází ke značné deforestaci krajiny. Proto by mělo význam podporovat vzdělávání farmářů zejména ze strany vlády, například organizací vzdělávacích seminářů, publikacemi či přímou spoluprací s odborníky v této oblasti.

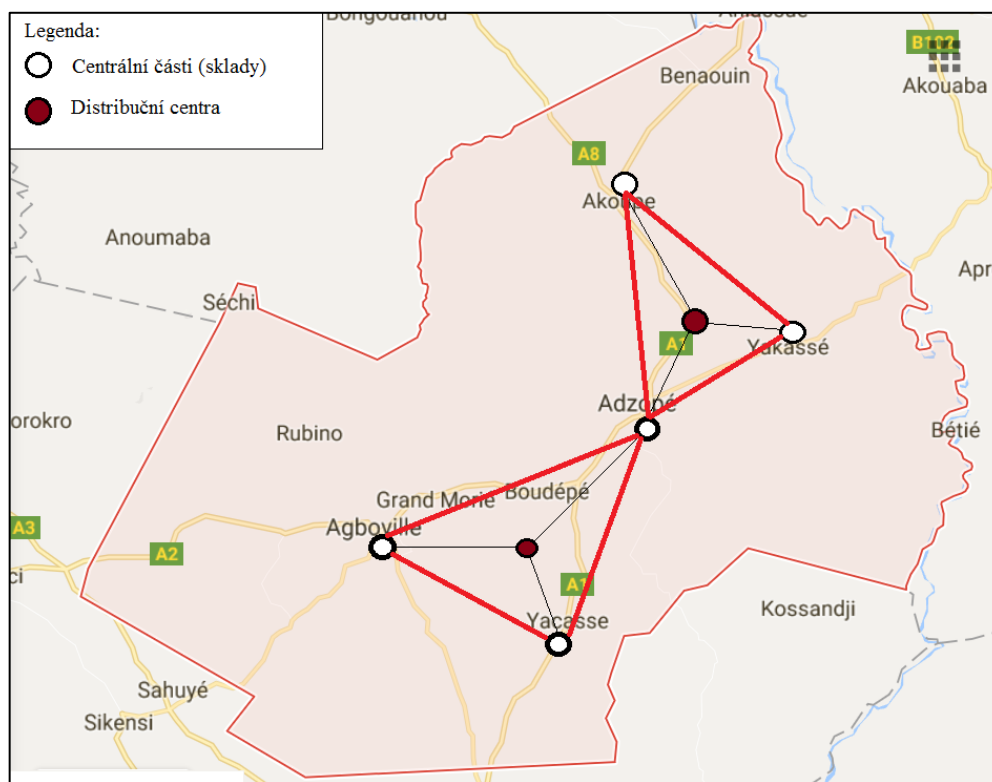
Ze strany vlád produkujících zemí je zde potřeba řešit místní problémy, které se dotýkají i přímo farmářů. Vlády produkujících zemí by měly zajišťovat opatření ke zlepšení situace zemědělců. Vlády by měly být transparentní ohledně daní z kakaava a měly by investovat značnou část z těchto příjmů do technické i sociální infrastruktury na venkově, a to včetně silnic, elektřiny, vzdělání a zdravotní péči. Také by měly regulovat činnost společností v jejich zemi a usnadnit tak pomoc rozvoji a aktérům občanské společnosti.

Například investice vložené do infrastruktury, hlavně pro zlepšení silnic, elektřiny, ale i vzdělávání a místní správy, zejména pak na v místech komunit pěstujících kakaava, jsou nedostatečné nebo vůbec žádné. Zároveň zde vzniká velká potřeba zvýšit transparentnost na daních z kakaava, stejně jako reinvestice do skutečné produkce kakaava nebo infrastruktury. Proto je potřeba nadále podporovat již zavedené projekty snažící se o nápravu, jako je například FIMR (Investment fund in Rural Areas) nebo systém měření nákladů.

Značná část nákladů je směřována na vnitrostátní transport komodit. Přeprava kakaových bobů ze zemědělské oblasti do skladu zaujímá 6 % z celkové hodnoty produktu.

Doprava ve státech Ghana a Pobřeží Slonoviny je navíc hodně problematická, jelikož kvalita cest není často dostatečná a hlavně akcesibilita hlavních dopravních komunikací ze zemědělských oblastí je také velmi slabá. V oblasti zlepšení dopravy by byly nutné zásahy státu ve formě dotací či investic do dopravní infrastruktury. Snížení nákladů z přepravy kakaových bobů by například v Ghaně mohla vyřešit jiná forma dopravy než přes silniční síť, a to lodní dopravou po řece Voltě, která je přístupná většině zemědělských oblastí a náklady na lodní dopravu jsou podstatně nižší než na dopravu silniční.

Kromě alternativních způsobů dopravy by bylo vhodné vyřešit problém s dopravním procesem pomocí vybudování distribučních center, která by podstatně snížila přepravní vzdálenost. Přepravní vzdálenost kakaových bobů z farmy do skladů je v mnoha případech poměrně velká. Sklady, kde je kakao uskladněno do doby, než se převáží do přístavu, se nachází mimo kakaové komunity a přístup k nim je omezený. Vhodným řešením by bylo zřízení distribučních center v blízkosti komunit, což by podstatně snížilo přepravní náklady. K lokalizaci distribučních center lze využít Weberova lokalizačního modelu.

Obrázek č. 12: Weberův lokalizační trojúhelník: Vhodné umístění distribučních center - region Agneby, Pobřeží Slonoviny (vlastní návrh)

Příklad rozmístění distribučních center pomocí Weberova trojúhelníku je uveden na obrázku č. 12. Jedná se o region Agneby na jihovýchodě Pobřeží Slonoviny. Na obrázku je vidět pět významných center regionu, kde se předpokládá uskladnění kakaových bobů. Sestrojením Weberova trojúhelníka získáme místa, kde jsou dopravní náklady minimální. Právě zde mohou být umístěna distribuční centra, která by pomocí distribučních kanálů zajistila přepravu bobů do přístavu. Zbudování distribučních center by však znamenalo další náklady, takže by byla nutná finanční podpora ze strany vlády či sponzorských organizací, buď formou dotací či v podobě investic.

Kromě výše uvedených návrhů je pro pěstitele důležitá také účast vlády v této problematice a jí zavedených programů, které je potřeba dále posilovat. Organizace na podporu kakaového průmyslu se totiž snaží produkci kakaia podporovat například formou dotací, ale ty jsou většinou mířené do vyspělejších pěstitelských komunit, kde jich není

tolik zapotřebí. Navíc tyto organizace často nemají dostatečné finanční prostředky, a tak je důležité, aby se vlády těchto států také angažovali v mezinárodních debatách a konferencích o možnosti spolupráce s neziskovými organizacemi jiné formě spolupráce na podporu kakaové produkce.

Problematika udržitelné kakaové produkce by se také měla řešit na mezinárodní úrovni. Kromě mezinárodní spolupráce by například vlády spotřebitelských zemí měly aktivně bránit vzniku zpracovatelských monopolů. K podpoře mezinárodní spolupráce na udržitelný rozvoj kakaové produkce by mohla pomoci další Světová konference o kakau. V důsledku první konference a Světové agendy o kakau většina produkujících států zavedla Národní plány o rozvoji kakaá. Tento způsob podpory je tedy účinný a je nutné ho nadále rozvíjet. Navíc je potřeba podporovat i organizace na národní úrovni, v Ghaně je to organizace Cocobod, v Pobřeží Slonoviny je to prostřednictvím organizace Conseil du Café-Cacao (CCC).

7 ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo analyzovat zpracovatelský průmysl kakaové produkce v Ghaně a Pobřeží Slonoviny, zkoumat zemědělskou prvovýrobu, peněžní toky a změny výkupních a nákupních cen kakaové produkce a vliv úrovně dopravní infrastruktury na změny kvality života.

Zpracovatelský průmysl kakaové produkce patří mezi nejvýnosnější odvětví na světovém trhu. Pouze osm zpracovatelských a obchodních společností tvoří $\frac{3}{4}$ světového obchodu s kakaem. Koncentrace podniků na trhu s kakaem oslabuje postavení států produkujících zpracované kakao, konkrétně samotných zemědělců.

Zpracovatelské, výrobní a obchodní firmy čerpají největší zisky z prodeje výrobků z kakaa. Až 70 % zisku z jedné tabulky čokolády připadne zpracovatelům, výrobcům a maloobchodníkům. Dalších 22 % připadne na dopravu, skladování a marketing, 5 % představují cla a daně, což nechává pouhých 3 % ze zisku, která případnou pěstitelům. To je v porovnání s náklady spojenými se založením farmy a jejím vedením opravdu málo.

Většina zemědělských komunit v Ghaně a Pobřeží Slonoviny je vystavena mnoha ekonomickým, sociálním i environmentálním problémům. Tyto rozvojové státy často postrádají základní infrastrukturu, školství, zdravotnictví či organizované zemědělství a většina obyvatel je vystavena riziku chudoby. Mezi ekonomické problémy patří zejména nízké příjmy farmářů či záborů půdy, v sociálně sféře se jedná zejména o porušování lidských práv či pracovní podmínky a mezi časté environmentální problémy patří například deforestace a využívání pesticidů.

Řešením problémů s nízkými příjmy farmářů je několik, z nichž hlavním by mohlo být zejména zrušení či snížení celních sazeb na hotové výrobky z kakaa, snížení nákladů na vnitrostátní transport a aktivní účast vlády na mezinárodních konferencích o kakau.

Důležitá je také podpora organizací Cocobod v Ghaně a CCC v Pobřeží Slonoviny, jejichž cílem je rozvoj kakaové produkce za důstojných podmínek farmářů.

Řešením jak zvýšit příjmy farmářů by bylo zavést zpracovatelskou výrobu přímo na farmách. V důsledku zpracovatelského průmyslu v zemích produkce by farmáři obdrželi vyšší zisky a lepší pozici na trhu s kakaem. Zpracovatelský průmysl by mohl mít pozitivní dopad také na vzdělanost, která je v těchto státech velmi nedostatečná. Zavedení nových technologií by vyžadovalo vyšší vzdělanostní úroveň, což by mohlo motivovat farmáře a jejich rodiny k dalšímu vzdělávání.

Velký problém představuje také dopravní infrastruktura, která se v obou státech vyznačuje velmi špatnou kvalitou. Pro pěstitele kakaá je důležitá zejména akcesibilita hlavních dopravních komunikací, která je zde neuspokojivá. Jistým řešením tohoto problému by bylo zřízení distribučních center, což by ovlivnilo jak akcesibilitu, tak i výši dopravních nákladů.

8 Přehled použitých zdrojů

8.1.Literární zdroje

AFOAKWA, E. O. *Chocolate science and technology*. Second edition. Ames, Iowa: Wiley-Blackwell, 2010. ISBN 14-051-9906-7.

AFOAKWA, E. O. *Cocoa production and processing technology* [online]. Boca Raton: CRC Press, 2014 [cit. 2016-12-07]. ISBN 14-665-9823-9.

ARCIMOVIČOVÁ, J. and VALÍČEK, P. *Čokoláda pokrm bohů*. Benešov: Start, 1999. ISBN 978-808-6231-075.

BECKETT, S. T. *Industrial chocolate manufacture and use*. 4th ed. Ames, Iowa: Wiley-Blackwell, 2009. ISBN 14-051-3949-8.

BREISINGER, C. et al. *Ghana Strategy Support Programme: The role of cocoa in Ghana's future development*. Accra: IFPRI, 2008.

BRINKE, J. *Úvod do geografie dopravy: skripta pro posl. fak. přírodověd. Univerzity Karlovy*. Dotisk [1. vyd.]. Praha: Univerzita Karlova, 1983.

ČADIL, J. *Regionální ekonomie: teorie a aplikace*. V Praze: C.H. Beck, 2010. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-191-8.

FOSTER, V. and PUSHAK N. *Ghana's Infrastructure: A Continental Perspective* [online]. The World Bank, 2011(2011a) [cit. 2016-12-15].
Dostupné z: <http://www.worldbank.org/>

FOSTER, V. and PUSHAK N. *Côte d'Ivoire's Infrastructure: A Continental Perspective* [online]. The World Bank, 2011(2011b) [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/>

FOUNTAIN, A.C. et al. *Cocoa Barometer 2015-USA Edition*[online]. 2015 [cit. 2016-12-07]. Dostupné z: <http://www.cocoabarometer.org>

HERBST, J. *The Politics of Reform in Ghana, 1982–1991*. 1993, Berkeley, CA: University of California Press.

JEŽEK, J. a et al. *Regionální rozvoj*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2014. ISBN 978-80-261-0462-9.

KOLAVALLI, S. and VIGNERI, M. *Cocoa in Ghana: Shaping the success of an economy*. 2011. [online]. [cit. 2016-12-07]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org>

KŘIVDA, V., FOLPRECHT J. OLIVKOVÁ I. *Dopravní geografie I*. Ostrava: VŠB - Technická univerzita, 2006. ISBN 80-248-1020-4.

MEURSING, E.H. *De Zaan™: Cocoa and Chocolate Manual* [online]. ADM Cocoa, 2009 [cit. 2016-12-07].

MIŠKOLCI, S. *Environmentální politika v regionálním rozvoji: teoretická východiska, koncepce a nástroje*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2013. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7375-880-6

NAVRÁTILOVÁ, A. et al. *Principy a pravidla územního plánování*. Brno: Ústav územního rozvoje, 2016.

OULD, D. et al. *The Cocoa industry in West Africa: A history of exploitation* [online]. London: Anti-Slavery International, 2004 [cit. 2016-12-07]. Dostupné z: <http://www.antislavery.org>

TRAORÉ, D. Cocoa and Coffee Value Chains in West and Central Africa: Constraints and Options for Revenue-Raising Diversification. In: *Food and Agriculture Organization of the United Nations* [online]. FAO, 2009 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.fao.org/home/en/>

VYSKOT, I. *Udržitelný rozvoj regionu: pracovní kolokvia*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2013. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7375-780-9.

WILCOX, M. D. *Farmgate prices and market power in liberalized west african cocoa market*. Purdue University: ProQuest, 2006.

WOKOUN, R. *Česká regionální politika v období vstupu do Evropské unie*. Praha: Oeconomica, 2003. ISBN 80-245-0517-7.

WOKOUN, R. et al. *Úvod do regionálních věd a veřejné správy*. Praha: IFEC, 2001. Justis. ISBN 80-864-1208-3

Časopis Rozvojovka: Doprava a infrastruktura. Praha: Člověk v tísni, 2008, **2008** (3).

8.2. Internetové zdroje

- [1] *Food and Agriculture Organization of the United Nations* [online]. ©FAO, 2016 [cit. 2016-12-06]. Dostupné z: <http://www.fao.org/home/en/>
- [2] *Make Chocolate Fair!: European Campaign for Fair Chocolate* [online]. ©INKOTA-netzwerk e.V., 2013 [cit. 2016-12-06]. Dostupné z: <https://makechocolatefair.org/>
- [3] *The International Cocoa Organization (ICCO): Cocoa Producing and Cocoa Consuming Countries* [online]. London: ICCO, 2016 [cit. 2016-12-07]. Dostupné z: <http://www.icco.org/>
- [4] *ECA: European cocoa association* [online]. Brussels, 2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.eurococoa.com/>
- [5] *Muzeum čokolády a marcipánu* [online]. Tábor, 2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.cokomuzeum.cz/>
- [6] *Na Zemi* [online]. Brno, 2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.nazemi.cz/>
- [7] *United States Department of Labor* [online]. Washington, 2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <https://www.dol.gov/>
- [8] *National Geographic* [online]. National Geographic Partners, LLC, ©2015-2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.nationalgeographic.com/>
- [9] *Confectionery News: Chocolate Industry, Candy industry* [online]. England: William Reed Business Media, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.confectionerynews.com/>

- [10] *Indikátory udržitelného rozvoje na místní úrovni* [online]. Hradec Králové: Civitas per populi 2010, [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.indikatory.eu/>
- [11] *Geography revision* [online]. ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: www.geography-revision.co.uk
- [12] *Český statistický úřad: ČSÚ* [online]. ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/>
- [13] *The World Bank: Working for a world free of poverty* [online]. The World Bank Group, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/>
- [14] *Our World in Data* [online]. Oxford Martin School, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: www.ourworldindata.org
- [15] *UNICEF: For every child* [online]. UNICEF, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: www.unicef.org
- [16] *Central Intelligence Agency: CIA* [online]. ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: www.cia.gov
- [17] *Government of Ghana* [online]. Government of Ghana, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: www.ghana.gov.gh
- [18] *Human Development Reports: United Nations Development Programme* [online]. ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en>
- [19] *Ghana Business News: GBN* [online]. Ghana Business News, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: www.ghanabusinessnews.com

- [20] *Modern Ghana* [online]. ModernaGhana.com, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: www.modernghana.com
- [21] *Special report: Côte d'Ivoire's cocoa sector reforms 2011–2012*. [online]. CTA, 2011 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://agritrade.cta.int/>
- [22] *World Cocoa Foundation* [online]. World Cocoa Foundation, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.worldcocoafoundation.org/>
- [23] *Nasdaq Stock Market: Stock quotes and Stock exchange news* [online]. NASDAQ.COM, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.nasdaq.com/>
- [24] *Oxfam International: The power of people against poverty* [online]. Oxfam International, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <https://www.oxfam.org/>
- [25] *Kurzy měn, akcie, komodity, zákony, zaměstnání: Kurzy.cz* [online]. AliaWeb, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.kurzy.cz/>
- [26] *Ghana Cocoa Board: Poised to Maintain Premium Quality Cocoa* [online]. COCOBOD, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <https://cocobod.gh/>
- [27] *Le Conseil du Café-Cacao: Le Conseil de Régulation, de Stabilisation et de Développement de la Filière Café-Cacao* [online]. CCC, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.conseilcafecacao.ci/>
- [28] *Trading economics* [online]. TRADING ECONOMICS, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.tradingeconomics.com/>

- [29] *Our Africa* [online]. ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z:
<http://www.our-africa.org/>
- [30] *Global Partnership for Education* [online]. Global Partnership for Education, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z:
<http://www.globalpartnership.org/>
- [31] *Global economy, world economy: TheGlobalEconomy.com* [online]. ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z:
<http://www.theglobaleconomy.com/>
- [32] *Mapy Google* [online]. Mapová data Google, ©2016 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <https://www.google.cz/maps/>
- [33] *Republic of Ghana: Country Strategy Paper 2012 -2016* [online]. African Development Bank Group, 2012 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.afdb.org/en/>
- [34] *Cote d'Ivoire: National Education Profile* [online]. In: Education Policy and Data Center. World Bank, 2014 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://epdc.org/>

8.3.Legislativa a ostatní zdroje

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon). In: Sbírka zákonů České republiky. 2006, částka 63

Ghana Statistical Service (GSS), Ghana Health Service (GHS), and ICF International. 2015. *Ghana Demographic and Health Survey 2014*. Rockville, Maryland, USA: GSS, GHS, and ICF International.

Institut National de la Statistique (INS) et ICF International. 2012. *Enquête Démographique et de Santé et à Indicateurs Multiples de Côte d'Ivoire 2011-2012*. Calverton, Maryland, USA : INS et ICF International.

9 SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: Výkupní ceny kakaových bobů dle Fairtrade	24
Obrázek č. 2: Weberův lokalizační trojúhelník (Čadil, 2010)	27
Obrázek č. 3: Vývoj ceny kakaa v letech 2007 – 2016 (USD/t) [23]	41
Obrázek č. 4: Vzdálenost pěstitelských oblastí a sběrných skladů do hlavních přístavů států Ghana a Pobřeží Slonoviny (vlastní návrh) [32]	43
Obrázek č. 5: Přidaná hodnota v jednotlivých částech výrobního řetězce kakaa (vlastní návrh)	45
Obrázek č. 6: Rozdělení zisku z jedné tabulky čokolády (vlastní návrh) [24]	47
Obrázek č. 7: Vývojový diagram pěstování rostliny kakaovníku a proces zemědělské prvovýroby (vlastní návrh).....	48
Obrázek č. 8: Podíl zemědělské plochy na rozloze území Ghany (vlastní návrh)[16]	57
Obrázek č. 9: Podíl zemědělské plochy na rozloze území Pobřeží Slonoviny(vlastní návrh) [16].....	57
Obrázek č. 10: Vývoj využívané plochy na rozloze Ghany v letech 1990 -2010 (vlastní návrh)	58
Obrázek č. 11: Vývoj využívané plochy na rozloze Pobřeží Slonoviny v letech 1990 – 2010 (vlastní návrh)	60
Obrázek č. 12: Weberův lokalizační trojúhelník: Vhodné umístění distribučních center - region Agneby, Pobřeží Slonoviny (vlastní návrh).....	76

10 SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Množství zpracovaného kakaa dle kontinentů	22
Tabulka č. 2: Podíl jednotlivých států na zpracování kakaových bobů v Evropě	23
Tabulka č. 3: Úrovně vzdělanosti dle klasifikace ISCED.....	31
Tabulka č. 4: Vymezení oborů vzdělání	32
Tabulka č. 5: Příklad: Základní ekonomické ukazatele rozvoje - Ghana a Pobřeží Slonoviny	35
Tabulka č. 6: Celní sazby uvalené na produkty z kakaa	39
Tabulka č. 7: Cenová volatilita kakaa v letech 2007 - 2015	40
Tabulka č. 8: Podíl výnosů, nákladů a zisků z prodeje v komoditním řetězci (vlastní návrh)	42
Tabulka č. 9: Náklady na produkci kakaa v Ghaně v roce 1995 [3].....	49
Tabulka č. 10: Problémy malých farmářů.....	53
Tabulka č. 11: Využívaná zemědělská plocha ve státech Ghana a Pobřeží Slonoviny (vlastní návrh) [16].....	56
Tabulka č. 12: Kvalita silničních komunikací v Ghaně v porovnání s ostatními africkými státy - poslední měřené období (vlastní návrh)	62
Tabulka č. 13: Kvalita silničních komunikací v Pobřeží Slonoviny v porovnání s ostatními africkými státy - poslední měřené období (vlastní návrh)	65
Tabulka č. 14: Vliv vzdělanosti na trhu práce v Ghaně	71